

Іван
ДРАЧ

*Українська
діаспора*

FOLIO

Іван Драч
Українська діаспора

«Фолио»

2017

УДК 327.7(477)

ББК 66.4(4Укр)

Драч І. Ф.

Українська діаспора / І. Ф. Драч — «Фолио», 2017

ISBN 978-966-03-7875-9

Життєву, творчу, громадську й політичну позиції Івана Федоровича Драча (нар. 1936 р.), видатного українського поета, культурного, громадського і політичного діяча, визначають інтелектуалізм і раціоналізм. Вони тісно між собою переплетені й взаємодіють в усіх видах діяльності митця, залишивши відбиток на його стосунках з українською діаспорою. Широкий і глибокий погляд І. Драча на проблеми світового українства на повну силу розкрився під час підготовки й проведення під його керівництвом міжнародних форумів. Доповіді, виступи Івана Драча на цих всеукраїнських заходах, його інтерв'ю українським і західним ЗМІ не втратили своєї актуальності й нині. Віриться, не втратять і для майбутніх часів.

УДК 327.7(477)

ББК 66.4(4Укр)

ISBN 978-966-03-7875-9

© Драч І. Ф., 2017

© Фолио, 2017

Содержание

Іван Драч і діаспора	5
Українці всіх україн, єднайтеся!	12
Сучасна дума про третього брата	12
Доповідь на Першому Всесвітньому форумі українців	20
Цілісність українського світу	24
Виступ на зборах Української Всесвітньої Координаційної Ради	26
Відкритий лист Президентові України Л. М. Кравчуку, Голові Верховної Ради І. С. Плющу, прем'єр-міністрові України Л. Д. Кучмі	32
УВКР: сьогодні й завтра	36
«Тільки з початком весни з'являються проліски»	39
Кінець ознакомительного фрагмента.	40

Іван Федорович Драч Українська діаспора

Іван Драч і діаспора

Життєву, творчу, громадянську й політичну позиції Івана Драча визначають інтелектуалізм і раціоналізм. Вони тісно між собою переплетені й взаємодіють в усіх видах діяльності видатного поета, культурного, громадського й політичного діяча, залишивши відбиток на його стосунках з українською діаспорою.

Тема «Іван Драч і діаспора» багатоаспектна, має свою історію, складні колізії і несподівані повороти. Щоб не «скубати» тему з різних боків, застосуємо до її висвітлення й розкриття історично-хронологічний принцип.

Іван Драч як особистість – поет і громадянин – голосно зійшов на арену літературного життя УРСР у 1961 році, коли завдяки тодішньому головному редактору Павлові Загребельному на сторінках «Літературної газети» була опублікована драма-феєрія «Ніж у сонці» з блискучим коментарем Івана Дзюби. Крім цієї публікації, на сторінках «Літературної газети» були надруковані (одні раніше, інші – пізніше) поезії Миколи Вінграновського, Євгена Гуцала, Ліни Костенко, Віталія Коротича. Ставлення критиків до появи молодого плеяди поетів було різне – від захоплення до несприйняття. Саме критичні публікації з позицій партійності й соціалістичного реалізму спричинилися до популярності імені Івана Драча та його творчості серед широкого культурного загалу в Україні.

За літературним процесом в УРСР уважно стежили українські критики й літературознавці в діаспорі. Слід віддати їм належне за швидке осмислення суспільно-політичної й загальнокультурної ситуації в советській Україні й об'єктивну оцінку прискорожено оновлення української літератури. Тож перші стосунки Івана Драча-поета з діаспорою відбулися заочно у далекому 1962-му, коли мюнхенський журнал «Сучасність»¹ передрукував з «Літературної газети» його поему «Ніж у сонці», «Етюди», «Останній міст полковника». У наступних числах «Сучасності» надруковані вірші Миколи Вінграновського, Євгена Гуцала (поезія і прозові твори). Кількома оповіданнями Валерія Шевчука «Сучасність» у 1962 р. завершила знайомство діаспори з молодого українською літературною плеядою.

Друга зустріч Івана Драча з українською діаспорою відбулася (також заочно) 1963-го, коли в дослідно-видавничому об'єднанні «Пролог» вийшла хрестоматія «Панорама найновішої літератури в УРСР: Поезія – Проза – Критика».² В літературній панорамі Іван Драч постав разом із поетами Ліною Костенко, Миколою Вінграновським, Віталієм Коротичем, Євгеном Гуцалом, Григорієм Кириченком і, як не дивно, Павлом Тичиною; прозаїками – Олександром Довженком, Леонідом Первомайським, Григорієм Тютюнником, Євгеном Гуцалом, Валерієм Шевчуком, Борисом Резніченком та Анатолієм Дімаровим. Доповненням панорами став вибір критичних статей Олександра Білецького, Максима Рильського, Степана Крижанівського, Івана Світличного та групи письменників, які виступили «за» і «проти» шістдесятників.

Молодим літераторам пощастило: у неосяжний світ української діаспори їх вивів сумлінний, чесний, талановитий літературознавець і критик Іван Кошелівець – незаперечний авторитет у середовищі українських літераторів багатьох країн Європи та Америки. Близька до літератури діаспорна громадськість із упорядкованої І. Кошелівцем «Панорами» мала повне

¹ Сучасність. – 1962. – Ч. 5.

² Панорама найновішої літератури в УРСР. Поезія – Проза – Критика / упорядкування, вступна стаття і біографічні довідки Івана Кошелівця // Нью-Йорк: Пролог, 1963.

уявлення про представників нової генерації в літературі УРСР, а діаспорні критики та літературознавці отримали багатий матеріал для висвітлення й аналізу літературного процесу в УРСР, публікуючи статті в журналах та газетах.

У «Панорамі...» І. Кошелівцеві помістив кілька поетичних творів Івана Драча, раніше надрукованих у «Літературній газеті», журналах «Вітчизна» і «Прапор»: «Баладу про соняшник», «Соняшний етюд», симфонію «Смерть Шевченка», а з циклу «Теліженське літо» – «Баладу про дядька Гордія», «Баладу про відро», «Баладу синтезу», «Калинову баладу» й гостропубліцистичну «Оду чесному боягузові», яку не побоявся надрукувати харківський журнал «Прапор».

У передмові до «Панорами...» Кошелівець пише, що «найбільш відрадним явищем періоду короткої хрущовської відлиги «була поява в літературі за ці останні два роки молодого покоління – так званих шістдесятників. Автор наголошує, «що саме ця генерація з небувалою досі переконливістю засвідчила незнищимість і невмирущість нашої літератури». Прискіпливо відстежуючи літературний процес, Кошелівець звернув увагу на цькування молодих письменників і самосуд, влаштований «літературними графоманами, тим вірнішими партії, чим вони бездарніші».

Подаючи тло, на якому пробивалися паростки літературного оновлення, Кошелівець сповістив про завершення праці над книжкою, в якій буде подано аналіз сучасної української літератури. Книжка «Сучасна література в УРСР»³ вийшла роком пізніше від «Панорами» – у 1964 р. Автор монографії дав широкий і глибокий аналіз літературного життя в УРСР, присвятивши окремі сторінки характеристиці творчого доробку поетів-шістдесятників, розгляд творчості яких (що вже само по собі симптоматично) розпочинається з аналізу поетичного доробку Івана Драча – «руйнівника соцреалістичної системи образності, побудованої на фальшивій засаді». А в циклі «Теліженське літо» дослідник бачить «що не твір, то шедевр». Іван Кошелівець відзначив щирість Івана Драча, новаторство форми його поезій і громадянську сміливість в оцінці потворних явищ тодішнього життя («Ода чесному боягузу» та ін.). Видатний літературознавець дав найвищу (яку тільки можна було б дати) оцінку поемі Драча «Смерть Шевченка»: «відтворенням складності й величі Шевченкової постаті Драч перевищує всі незчисленні поетичні спроби на ціле століття по смерті поета».⁴

Такими були перші заочні контакти Івана Драча з українською літературною діаспорою, які, на жаль, мали прикрі наслідки. Спричинилися до цього драматичні події в Україні 1964–1965 рр. У рік виходу книжки І. Кошелівця «Сучасна література в УРСР» 9 березня 1964 р. був знищений створений О. Заливахою, А. Горською, Л. Семикіною, Г. Севрук вітраж у Київському університеті ім. Тараса Шевченка, приурочений до 100-річчя від дня смерті українського Пророка, а 24 травня підпалено відділ україніки Публічної бібліотеки в Києві. Поширювана в самвидаві викривальна, гостропубліцистична анонімна стаття «З приводу процесу над Погружальським» засвідчила переростання національно-культурного руху в суспільно-політичний. У самвидаві поряд з поезіями Миколи Вінграновського, Івана Драча, Ліни Костенко, Василя Симоненка набирали активного поширення публіцистичні статті з критикою політики КПРС у національному питанні. Проникнувши з трудом через «залізну завісу», по руках учасників і симпатиків національно-культурного руху шістдесятництва почали ходити діаспорні журнали «Сучасність», книжки Івана Кошелівця «Панорама найновішої літератури в УРСР», «Сучасна література в УРСР», збірник «Вивід прав України», праця М. Прокопа «Україна й українська політика Москви» та ін.

З таким пожвавленням національно-культурного життя в суворо контрольованій Московою республіці не могла змиритися «керівна й спрямовуюча сила» советського народу КПРС. У

³ Кошелівець І. Сучасна література в УРСР. – Нью-Йорк: Пролог, 1964.

⁴ Кошелівець І. Сучасна література в УРСР. – Нью-Йорк: Пролог, 1964. – С. 202.

1965–1966 рр. Україною пронеслася хвиля репресій, заарештовано активних учасників виготовлення й поширення самвидавних матеріалів і закордонних видань.

Арешти 1965–1966 рр. були великим ударом для Івана Драча і багатьох представників української інтелігенції, котрі не могли припустити думки, що таке можливе в країні, яка осудила репресії Сталіна. ЦК КПУ разом із представниками КГБ України провели роз'яснювальну роботу з окремими письменниками-комуністами, не обминувши Івана Драча. Причину арештів пояснювали тим, що деякі «політично незрілі» представники інтелігенції стали на шлях «антирадянської націоналістичної діяльності», а тому їх необхідно було ізолювати.

У час, коли над заарештованими проводилося слідство, відбувся ще один заочний контакт Івана Драча з діаспорою – цього разу через посередництво відомого українського поета, перекладача, редактора, дійсного члена НТШ, УВАН, редколегії «Енциклопедії Українознавства», автора 11 збірок поезій, члена ОУП «Слово» Богдана Кравціва. Журнал «Сучасність» (Мюнхен) у січневому випуску за 1966 р. надрукував його статтю «Протуберанці серця і кредо Івана Драча».⁵

Щоб зрозуміти акценти, які ставить автор у статті про молодого українського поета, необхідно звернути увагу на деякі моменти його біографії. У молодості Б. Кравців, активний діяч українського націоналістичного руху в Галичині, у 1928–1929 рр. очолював Союз української націоналістичної молоді, у 1929-му він – перший крайовий провідник ОУН на західно-українських землях, у 1929 – 1930-х рр. – провідник ОУН у Львові. За організацію 1929 р. демонстрації протесту біля радянського консульства у Львові (у зв'язку з процесом над членами СВУ) був заарештований польською окупаційною владою. А за проведену під його керівництвом антипольську демонстрацію – засланий у концтабір «Берега Картузька».

В опублікованій у «Сучасності» статті автор не приховує захоплення талантом молодого українського поета, бунтарським духом його творів. Можливо, поезія Драча нагадала Кравціву роки його революційної молодості, боротьбу за українську справу в умовах окупованої Польщею Галичини. Захоплений новою збіркою Івана Драча, Кравців пише: «“Протуберанці серця” вирізняються видатно і своїм змістом, і мистецько-поетичними засобами серед усієї сучасної радянської поетичної продукції. Своєю глибокою внутрішньою поетичною наснагою вона перевищує й багатьох уже визнаних майстрів. У порівнянні з нею збірки численних однолітків Драча, із яких можна вибрати щонайбільше один чи два помітніших вірші, одноманітні, сірі й нецікаві. Тому поява нової збірки Івана Драча є своєрідною революцією».

Зіставляючи надруковані в збірці вірші з раніше надрукованими в газетах і журналах, автор статті звертає увагу на скалічення цензурою окремих віршів збірки «Протуберанці серця». Важливо відзначити, що досвідчений літературний критик Б. Кравців не допускає жодних домислів, суворо дотримуючись принципу науковості в аналізі творів І. Драча. Єдине, що його турбує, – можливе покарання поета існуючим режимом.

Відповідно до існуючої практики, про усі важливі публікації в діаспорній пресі КДБ повідомляло ЦК КПУ. Зважаючи на те, що вірші Драча поширювалися в самвидаві й були вилучені під час обшуків заарештованих, відповідальні працівники ЦК КПУ вирішили провести «виховну роботу» з авторитетним поетом. Можна лише здогадуватися, що під час розмови, умовно кажучи, на стіл було покладено (за давньою практикою російських спецслужб), говорячи їхньою мовою – «кнут» і «пряник». «Кнут» – це заборона друкуватися, звинувачення у поширенні творів, які «порочать радянський суспільний і державний лад», перспектива відкриття кримінальної справи і т. ін. «Пряник» – широко відкриті двері до всіх газет і журналів, покращення побутових умов. Словом, пиши, друкуйся, а головне – дотримуйся лінії партії в житті й творчості. Перед поетом постало нелегке завдання: треба було обрати один із запропонованих варіантів. Раціоналіст Іван Драч обрав «пряник», відмежувався від прия-

---

⁵ Кравців Б. Протуберанці серця і кредо Івана Драча // Сучасність. – Ч. 1. – 1966.

телів-дисидентів в Україні та їхніх «покровителів» на Заході. Мовляв, хай вони там пишуть, що їм заманеться, а ми тут самі собі дамо раду. Раніше обрали «пряник» Микола Бажан, Максим Рильський, Павло Тичина і дещо молодший від них – Андрій Малишко (лауреат трьох сталінських премій, ідейний наставник Павличка і його друзів).

На доброзичливу публікацію Богдана Кравціва Іван Драч під тиском (за його словами) ЦК КПУ відповів пасквілем «О, будьте прокляті ви ще раз! Відповідь панові Кравціву і К^о». ⁶ Щоб дати таку їдку, сповнену ненависті відповідь, КДБ мусило ґрунтовно підготувати поета. Адже жоден український письменник не отримував журнал «Сучасність», а тим паче надрукованих за кордоном книжок. Якщо й були спроби переслати таку літературу, цензура виловлювала кожную книжку, газету й журнал незалежно від того, кому вони адресовані. Тому Драч, можливо, вперше в житті, за широким столом одного з кабінетів ЦК КПУ гортав «Сучасність» із статтю Б. Кравціва та упорядковану ним книжку вибраних поезій молодих представників української літератури. Щоб відмежуватися від закордонних маніпуляцій щодо його світоглядної позиції, Іван Драч наприкінці пасквіля твердо заявив: «Наш ідеал – ідеал комунізму, панове кравціви». То вже інше питання, що ідеал, яким хизувався поет, був ідеалом оманливим, без перспективи на недалеке майбутнє. Так окупаційна влада разом із заляканою творчою інтелігенцією намагалася вирити глибоку прірву між українцями в Україні й українцями в діаспорі. На щастя, їхні потуги виявилися даремними.

Після виконання волі ЦК КПУ, написання пасквіля, покаяння, віршів, присвячених Леніну й Комуністичній партії, Драчеві, наче з широкого рукава, посипалися щедрі дари: одна за одною з'являлися його книжки з ознаками «перевиховання»: «Балади буднів» (1967), «Поезії» (1967), «До джерел» (1972), «Корінь і крона» (1974) та ін. У 1976 р. збірка І. Драча «Корінь і крона» була відзначена Державною премією УРСР ім. Т. Шевченка, у 1983-му за збірку віршів російською мовою «Зеленые врата» (М., 1980) Іванові Драчу присуджено Державну премію СРСР з літератури. Не забарилися й інші нагороди: Павличко, Драч, Іваничук, Лубківський побували у складі делегацій на засіданнях Генеральної асамблеї ООН, у середині 80-х рр. поет був обраний до правління Київської організації Спілки письменників України, згодом (не без санкції ЦК КПУ) – його головою.

Захоплений у 1964 р. високим злетом поезій Івана Драча в циклі «Теліженське літо», Іван Кошелівець у передмові до перевиданої (з доповненнями) у 1974 р. «Панорами найновішої літератури в УРСР» з прикрістю зауважив: «Ті ж, що лишилися на поверхні літературного життя, їздять у “відрядження”, щоб писати нариси й вірші про новобудови. Перед серед тих, що так слухняно “перебудувалися”, веде Іван Драч, що був чи не найоригінальніший серед шістдесятників».⁷

В анотації до збірки Івана Драча «Американський зошит» (1980) читаємо: «До нової книги лауреата Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка ввійшли твори, в яких художньо зафіксовані враження від зарубіжних поїздок автора 1966, 1977 та 1978 років». Книжка вийшла накладом 16 000 примірників. У 1960 – 1980-х рр. виїзд за кордон міг бути тільки з дозволу КДБ, а такий дозвіл видавали в Комітеті держбезпеки лише довіреним людям. Без тих послуг, які Драч зробив для компартії і КДБ, такі поїздки були б неможливі. Очевидно, що ті поїздки були не для того, щоб налагодити контакти з діаспорою, а з цілком протилежною метою – довести, що з «буржуазними націоналістами» не може бути й мови про порозуміння. Одна з поїздок Драча до США відбулася в парі з Дмитром Павличком, про що згадує поет у присвяченому другові вірші:

⁶ Драч І. О, будьте прокляті ви ще раз! Відповідь панові Кравціву і Ко // Літературна Україна. – 1966. – 22 липня.

⁷ Панорама найновішої літератури в УРСР. Поезія – Проза – Критика. Видання друге, перероблене і доповнене. Упорядкування, вступні статті і біографічні довідки Івана Кошелівця // Мюнхен: Сучасність, 1974, – С. 19.

Це було в Нью-Йорку у собвеї —
Далеченько від землі своєї
Йшли ми вдвох підземним переходом
Ввечері з намореним народом...

Поїздки не зміцнили, не поглибили дар поета, скоріше навпаки: «Американський зошит» – одна з найбільш сірих, якщо не сказати, бездарних збірок талановитого поета. Слова «Важко як себе в собі підняти» – ключ до розуміння драми душі поета. Винесення в епіграф вірша «Білий кінь “визволителів”» фрагментів з «оунівської інструкції» часів Другої світової війни і «бандерівського» часопису «Гомін України» з уривка 1977 р. схиляють до здогаду, що КДБ знайомило Драча з матеріалами, які зберігалися в цій установі.

Тут не місце дорікати чи виправдувати поета. На думку приходять слова Святослава Гординського про мистця Миколу Глуценка, котрий за кордоном виконував агентурні завдання під наданою йому чекістами кличкою «Ярема». З цього приводу Гординський писав: «От і маємо тут портрет одного українського інтелігента у сталінській дійсності, а подібних до нього було (і ще є) напевно тисячі, які мусили пристосовуватися до визнаної тепер уже навіть самими комуністами, як злочинної, сталінської забріханої системи. Майбутній розгляд таких і подібних документів стане добрим матеріалом для з'ясування того, як виковувалася чи ломилася або пристосувалася українська людина в тому кошмарному чортоторії, що був оздоблений вилитими з бронзи статуями колишніх богів, яких тепер сам народ скидає з їх високих п'єдесталів».⁸

На щастя, світ не стоїть на місці, а змінюється, разом із ним змінюються люди. Мали рацію мудрі латиняни: *Tempora mutantur et nos mutamur in illis* (часи змінюються, і ми змінюємося з ними). Прірва, що утворилася між Іваном Драчем і діаспорою, тривала незасипаною понад два десятиліття – до часу другої відлиги – приходу до влади в СРСР М. Горбачова. Зорієнтувавшись у новій політичній ситуації, раціоналіст Іван Драч скинув «холуйські ходаки» й почав боротьбу за суверенну УРСР. Зразу боротися за самостійну Україну йому не дозволяли комуністичні віжки. Пройшовши за короткий час складну еволюцію, він на початку 1989-го бере активну участь у створенні Народного руху України за перебудову (НРУ), готує Установчий з'їзд, запрошує на його засідання чималу кількість гостей з української діаспори. Установчий з'їзд 7 – 10 вересня 1989 р. обирає І. Драча головою НРУ. Під час перебування видатного поета на посаді потужної громадсько-політичної організації відбулося повільне перетворення підконтрольного КДБ Народного Руху України за перебудову в НРУ – продовжувача національно-визвольної боротьби за державний суверенітет України.

Після здобуття Україною Незалежності розпочинається нова сторінка стосунків Івана Драча з діаспорою. За рекомендацією нової влади його, голову НРУ, народного депутата Верховної Ради України, обирають головою Товариства зв'язків з українцями за кордоном. На плечі видатного поета, громадського й політичного діяча звалилася нелегка ноша, зважаючи на завдання, які виконувало Товариство в минулі три десятиріччя.

Товариство зв'язків з українцями за межами України було засноване 20 грудня 1960 р. за рішенням Центрального комітету КПУ і Комітету державної безпеки з метою розколотися світове українство на «прогресивну» частину (робітники, селяни) і «буржуазних націоналістів», внести розлад у діаспорне українське середовище, знецінити його вагу в українській історії та його вплив на український народ. З цією метою під прикриттям Товариства компартія разом з КДБ всіляко підтримували «прогресивні українські організації» (комуністичного і соціалістичного штибу) в США, Канаді та Європі, фінансували їхні прорадянські й прокомуністичні газети, запрошуючи «прогресивних» діячів відвідати Радянську Україну, де ними опікувалися й «виховували» «працівники в цивільному» – чекісти. Щодо тих закордонних

⁸ Гординський І. С. Між дійсністю і трагіфарсом // Свобода. – 1990. – 14 вересня. – С. 3.

українців, котрі не піддавалися впливу радянської пропаганди, то з ними велася цілком інша робота. На кожного діяча «націоналістичного табору» була заведена персональна картка, в яку, крім біографічних даних, вносилися інформація про їхню політичну, літературну, наукову, мистецьку діяльність. Картотека знаходилася під суворим контролем зачислених у штат Товариства кадебістів. З метою вишукування розмаїтої інформації про відомих українських діячів у діаспорі КДБ забезпечувало довірених працівників Товариства українськими закордонними виданнями – газетами й журналами, які після опрацювання повертали в архів КДБ, а добута інформація у спотвореному вигляді використовувалася для боротьби з «буржуазними українськими націоналістами». На Товариство було покладене завдання роз'єднувати українство різними способами і методами, не гребуючи наклепами й надуманими звинуваченнями. На руйнування української діаспори тодішній уряд УРСР виділяв значні кошти, утримуючи близько двохсот працівників Товариства.

Отакий спадок отримав Іван Драч, коли за погодженням чи за рекомендацією влади незалежної України наприкінці 1991 р. очолив цю антиукраїнську структуру. За словами нового керівника, до проголошення України незалежною державою на працівників Товариства було покладене завдання виконувати контрпропагандистську роботу – лаяти «українських буржуазних націоналістів», усю діаспору, переконувати українську громадськість, що «кляті буржуазні націоналісти» є ворогами українського радянського народу і української радянської інтелігенції, що вони всі служать міжнародному імперіалізму, передовсім Сполученим Штатам Америки. Це була основна контрпропагандистська функція цієї структури і, **якщо реально дивитися на це все, на такій основі ми започаткувалися**» (підкреслення моє. – Б. Г.).

Отже, відбулася формальна трансформація створеної з контрпропагандистською метою старої структури в Товариство з новою назвою «Україна – Світ», але з успадкуванням штату попередньої організації. У розмові з кореспондентом УНІАН новий очільник Товариства розповів, що після проголошення незалежності його тодішній голова Володимир Бровченко уперше вигнав чи запропонував піти трьом або чотирьом прямим кадебістам, які працювали у структурі Товариства. Очевидно, їм запропонували іншу роботу, а тих (близько двохсот), що залишилися на своїх місцях, необхідно було переорієнтувати на нові завдання: об'єднувати, а не роз'єднувати світове українство. Після перших тижнів перебування на посаді голови Товариства Іван Драч, відповідаючи 12 січня 1992 р. на запитання професора Філадельфійського університету Мирослава Лабуньки про плани організації, сказав, що бачить завдання очолюваної ним структури у співпраці з українцями як на Заході, так і на Сході, пам'ятаючи, що «на території Росії, Казахстану та інших республік – мільйони та мільйони наших земляків». Досконало знаючи про руйнівну антиукраїнську діяльність Товариства у попередні тридцять років, коли ставилася мета роз'єднувати українство материкове і діаспорне, Іван Драч у числі першочергових заходів вважав за необхідне спрямувати діяльність Товариства в напрямі консолідації українців України з українцями в усіх країнах поселення, не ділячи їх на категорії, а спираючись «на всі сили. На весь політичний аспект, який був, щоб ми не ділили різні середовища та товариства. Це має відображати повновартісний спектр політичної України. Так само, як у стосунках із західною діаспорою – Америкою, Канадою, Францією, Німеччиною і т. д., ми будемо спиратися на всі ті сили, на весь той політичний спектр, звичайно, демократичний, який там є, і теж не повинні ділити на т. зв. прогресистів та всіх інших».

Треба віддати належне Іванові Драчу як очільнику Товариства: за реалізацію намічених планів приступив він з великою енергією, розмахом і темпом, свідченням чому є хронологія подій. 21 і 22 січня 1992 р. Товариство організувало Конгрес представників українців із держав, утворених після розпаду СРСР (Конгрес українців східної діаспори), а вже в серпні 1992 р. відбулася вікопомна подія: 1-й Всесвітній форум українців.

Іванові Драчу в очолюваному ним Товаристві багато чого доводилося починати з чистого аркуша. Для забезпечення тісних зв'язків між діаспорою й Україною необхідно було відмо-

витися від старих структур і створити принципово нові. З цією метою 1992 р. була створена Українська всесвітня координаційна рада – УВКР), головою якої було обрано голову Товариства «Україна – Світ» Івана Драча. Відповідно до Статуту в новостворену організацію ввійшли представники українців з материкової України, західної та східної діаспори (країн колишнього СРСР).

Ці заходи стали переконливим свідченням переломного етапу в стосунках між материковою Україною і українською діаспорою. У доповідях на форумах Іван Драч переконував високе зібрання (вважаю, переконав), що «молодій українській державі потрібна уся ця діаспора, і ця держава потрібна усій діаспорі».

У подальші роки Товариство під керівництвом І. Драча взяло участь у розробці Державної програми «Українська діаспора на період до 2000 року», домоглося ухвалення її Кабміном. Серед заслуг Товариства – ініціювання прийняття Національної програми «Закордонне українство на період до 2005 р.».

Минав рік за роком, і Товариству доводилося все трудніше виживати в складних умовах матеріальної скрути. Дійшло до того, що з численного штату Товариства на початку 2017-го залишилося всього кілька працівників. За словами голови Товариства, впродовж років держава «не дає нам жодної копійки. Наш будинок (вул. Золотоворітська, 6. – *Б. Г.*), за винятком кількох кімнат, здається в оренду. Ми живемо, точніше виживаємо, різними жертвами. Чесно кажучи, ледве існуємо».

У розмові з Надією Юрченко 20 грудня 2010 року Іван Драч заявив, що, попри всі складності, в тяжких умовах «українські структури існують – і УВКР, і “Україна – Світ”, і Федерація товариств зв’язків із зарубіжними країнами. І яку б там лінію не проводила держава, як би не ставився той чи інший президент або прем’єр-міністр до цього всього, ми займаємося своєю українською роботою – це основа основ. Ми існуємо, як той садочок, щоб, коли буде більш-менш сприятлива ситуація, це все можна було розсадити, щоб воно жило, існувало й було». Ми не можемо себе міняти жодним чином: ми є товариством зв’язків з українцями і при будь-якій владі будемо стояти на українських позиціях і відстоювати українські культурні цінності – це для нас найважливіше».

На превеликий жаль, той оптимізм з кожним роком почав вивітрюватися й дійшов до крайньої межі, коли в «садочку» залишилося обмаль пагінців для розсаджування.

Та, попри всі біди, діяльність Товариства «Україна – Світ» – важлива віха в історії молоді Української держави. Незаперечна заслуга тут очільника Товариства Івана Драча. Високий рівень його інтелекту, широкий і глибокий погляд на проблеми світового українства на повну силу розкрилися під час підготовки й проведення під його керівництвом форумів світового українства, котрі стали воістину вікопомними подіями української історії. Доповіді, виступи Івана Драча на цих всеукраїнських заходах, його інтерв’ю українським і західним ЗМІ не втратили своєї актуальності й нині. Віряться, не втратять і для майбутніх часів. Ось чому так важливо було в багатотомному виданні творів Івана Драча окремий том посвятити темі «Іван Драч і діаспора». Складні перипетії розвитку цієї теми автор цих рядків спробував висвітлити у статті-передмові.

*Богдан ГОРИНЬ
Київ, січень 2017*

Українці всіх україн, єднайтеся!

Сучасна дума про третього брата

Виступ на I Конгресі українців незалежних держав колишнього СРСР 22–23 січня 1992 р.

Кажуть, що нас за часів Богдана Хмельницького було стільки ж, скільки і наших північних сусідів. Правда, історик Тарас Гунчак нас попереджає: коли ми приєднувалися за Переяславською угодою, то Москва територіально і загарбницьки вже сягала Тихого океану. Руські, або ж українці, дорівнювали москалям, або московитам. Згодом черкаси, або ж руські, стали українцями, а московити – руськими. Вже сто років тому (перепис 1897 року) українців було до тридцяти мільйонів, а росіян – до п'ятдесяти. Зараз українців у межах України майже стільки ж, як і сто років тому, а росіяни побільшилися втричі, і стало їх сто п'ятдесят мільйонів. Коли б українці розвивалися таким темпом, як росіяни, за цих останніх сто років, їх було б до ста мільйонів. Отож – де ж ми загубили половину свого народу, де ми загубили мінімум п'ятдесят мільйонів, де ми загубили свою половину? І чи зможемо ми коли не знайти їх на запилюжених манівцях історії, то бодай якось або чимось компенсувати болісну і трагічну цю недостачу? Коли живемо кількісно напівнародом, напівісторією, напівминулим, то, може, і напівмайбутнім? Мов паралітики з блискучими очима, – згадайте Лесю Українку.

Я дивлюся на наше велелюдне зібрання, і на душі світло та радісно, як то не часто буває, коли здійснюється, нарешті, давня і велика мрія всього життя. Та водночас не полишає і присмак ще й якоїсь сумоти: і чому ж бо саме нам, українцям, національне єднання віддаровується долею так нечасто, навіть не кожному з наших поколінь? Кому завдячуємо цим – безликій, неблаганній силі під назвою Історія чи таки ж і самим собі? У пошуках відповіді на це запитання запитань для великого нашого народу вдивляємося у приклади інших, різного віку націй, чие насіння розсівалося по всіх континентах, та й іноді дивуємося: чи такою вже пекучою є потреба їм збиратися до купи на рідній землі, аби радитися, як усім жити далі? Тим самим, скажімо, німцям, французам, іспанцям чи навіть полякам. Звичайно, про це їм краще відомо, але одне цілком очевидне: за ними довший чи коротший час стояли і стоять міцні фортеці національних держав, і кожен мав і має вільний вибір – повернутися до рідної домівки, на землю батьків, чи жити серед інших народів, залишаючись самими собою.

Для нас, українців, такого вільного вибору майже не було. Ми навіть не могли поремствувати, опинившись за межами України, що наша держава дбає не про нас. Не було нашої держави. Під різними назвами на нашій не своїй землі вкорінювалися сатрапії інших держав-метрополій з-поміж сусідів зі сходу й заходу, півночі й півдня, які наче заповзялися якщо не викорінювати Україну на Україні, то безкінечно випробовувати нашу добрість і життєздатність своєю агресивністю.

Існує чимало націй, яких століттями підбивали під себе та гнобили інші нації. Трагічна унікальність історичної долі українства полягає ще й у тому, що нас шматували та роз'єднували водночас різні держави – Литва і Польща, Туреччина, Австро-Угорщина, Московія. Це не претензії до нинішніх спадкоємців цих держав. Це слід пам'ятати нам самим, коли комусь із нас іноді кортить аж надто картати наших предків за розбрат і незгоди. У різні боки ставали вони обличчям до напасників і гнобителів, отож бувало, що спинами стояли одне до одного. А коли оберталися віч-на-віч, то не завжди і не одразу впізнавали своїх. І так цілих тисячу

літ. Відлуння тієї, сказати б, багатофронтовості чи різнофронтовості відчуваємо навіть сьогодні, коли не лише зі слів суфлерів-чужинців, а самі ще межуються на західняків і східняків, поліщуків чи степовиків. І дай нам Боже розуму і волі, аби сьогодні українець Слобожанщини не почувався чужинцем у Галичині і навпаки. Відчуттям єдиної кривдності здолаймо поняття діаспори в самій Великій Україні, і тоді побачимо, як притлумляться найболючіші проблеми існування українців на діаспорах у далеких і ближчих державах. Ось чому від самого початку боротьби Руху за незалежну самостійну Україну навіть не заклик, а закликом нашим лунає: «Єдність! Єдність! Єдність!». І хай залишається це нашою палкою молитвою і непорушною присягою й надалі.

Любі побратими і посестри! Багато є цілей, завдань, які ми ставимо і ставитимемо на цьому українському форумі, але кожне питання бачиться мені як складник того великого рівняння, з якого слід вивести один-єдиний результат: реальна, цілковита державність нашої України. Ми вітаємо одне одного з уже потрібним проголошенням незалежності України, однак 16 липня 1990 року, 24 серпня і 1 грудня 1991 року можна порівняти ще тільки з зачаттям, родинами і хрестинами (чи радше – з Різдом і Водохрещею) нашої нової Української держави. Коли вона заговорить на повен свій голос, зробить перші упевнені кроки по землі та почне зростати і міцніти – це, власне, залежить від того, наскільки буде мужніти, розумнішати, ставати працьовитішим і непохитнішим наш патріотизм – усіх купно і кожного зокрібно.

Мені здається, що саме на цьому вселенсько-українському вічі, окрім багатьох практичних завдань наших спільних дій надалі, годилося б нам спекатися і деяких шкідливих, отруйних міфів, які століттями творили про нас і наші недруги, та й ми самі.

Перший, і найпричепливіший, той, що й досі висотує нашу національну енергію, є міф про те, ніби українська нація якщо не геть позбавлена державотворчих властивостей, то буцім має їх не досить. Сумніви подібного кшталту роз'ятрювали душу і волю навіть не одному з великих українців у минулому, сіяли розчарування, послаблювали потугу до порятунку народу. Цю хворобу не цілком безуспішно трансплантували в національну свідомість, особливо на терені так званої Радянської України в складі СРСР, не лише російська розумова еліта, а й українські більшовики, серед яких одні за самовбивчим покликанням, інші через засліплення виступали воістину могильщиками, гробокопателями власної нації. На кожного новонародженого українця чекала змалечку ідеологічна лоботомія, щоб він довіку не знав про нескінченну боротьбу своїх предків за гідне місце нашого народу серед інших держав. Героїчна козаччина Богдана Хмельницького та Івана Сірка, державницька політика Івана Мазепи, збройна боротьба за своє існування УНР 1917–1918 років, звитяжні подвиги вояків ОУН-УПА, вся безперервність жертвних національно-визвольних змагань кращих синів і дочок України аж до останніх років обплывувалися і мерзлилися, аби у казані брехні під шаленим тиском кривавого терору і репресій вивести новий тип українця – пахолка інших держав, а не будівника власної. Іноді скрушно нарікаємо, що чужим і власним нашим селекціонерам таки вдалося обернути частину українців на зденационалізований гібрид, вивести якусь кількість покручів, прищепити гілку вовчої ягоди до української калини. Побіймося Бога! Кому останні два роки не довели увіч, що українська нація – нерозчинна, що за всіма законами живої природи навіть штучно введена свідомість, врешті-решт, повертається раніше чи пізніше до своїх предковічних національних генів, той справді знесилюється і капітулює як патріот. Студентська жовтнева революція в Києві 1990 року, масове поширення ідей Руху, які посіялися навіть у головах його супротивників, і, нарешті, референдум 1 грудня 1991 року, а також повсюдне зростання національної свідомості українства в несприятливих умовах на найдальших просторах колишнього СРСР – це симптоми необоротного й остаточного одужання нації. Хіба не достатні підстави для віри в безсмертя українства?

Щоправда, якби не це, не сьогоднішнє воскресіння Української держави, вірус самоїдства ще точив би душі багатьох із нас. І за давньою традицією багато високих українських умів

і роботящих рук піддавалися б на таку зрозумілу людську спокусу – шукати талану в розбудові чужих держав. Чужої науки і культури, чужої армії і господарки. Чужої моці і чужої слави. Від часів Мелетія Смотрицького з його «Плачем» за десятками славних українських князівських родів, які пригорнулися до Речі Посполитої і небачено зміцнили чуже королівство проти власного народу, від участі цвіту українства у побудові Петровсько-Катерининської Російської антиукраїнської імперії – і аж до шалених сучасних атак на незалежність України з боку «обрусевших інородців» українського походження з Москви і Петербурга; до прикрої, самобивчої участі «русскоязычних інтерів» – українців у московській стратегії придушення місцевої національно-визвольної боротьби в колишніх республіках СРСР – і досі подибуємо наших співвітчизників як найактивніших державотворців для інших націй і народів. Сподіваймося, що тисячолітній відплив національно-творчих сил, перетворення їх для українського народу в «пропащу силу» нині зміниться на зворотний вектор-приплив до рідної землі, «на тихі води, на ясні зорі». Не може бути, щоб ми, такі незамінні мастаки будувати чужі держави, не зуміли чи не захотіли збудувати власну, коли всіх кличе зараз рідний народ. Не є і не може того бути, щоб Україна значилася на етнографічно-політичному глобусі як місце світової національної аномалії. Могутня сила національного духу одного з древніх історичних народів через тисячоліття відновила свою державу біля гори Сіон. Магніт Руси-України, Київські, Канівські і Карпатські гори, степи Півдня і простори Лівобережжя – ось що творить українську землю обітовану, скільки б і хто б не розсіював нас по світах і силкувався асимілювати у нашій праісторичній власній ойкумені.

Інший міф, що є неабиякою духовною чужинецькою зброєю масового ураження – це алогічний, параноїчний міф про український націоналізм як щось украй неприйнятне для інших націй і мало не сороміцьке для самих українців. Здавалося б, ця сюрреалістична, абсурдистська маячня мала бути давно висміяна світовою громадською думкою, якщо така існує і розраховує на респектабельність. Та саме зараз, коли Україна, один з фундаторів ООН, – через майже 50 років хоче здобути нарешті свій нормальний, законний і повноправний статус члена світового співтовариства, українським націоналізмом лякають і інших, і самих українців. І що є найсмішнішим, продовжують фабрикувати цей міф інтелектуали сусіднього народу, в якого національна російська ідея є альфою й омегою суспільної свідомості, наріжним каменем духовності. Проти українського націоналізму сьогодні в Росії консолідувалися всі, хто ще вчора чубився і гризся за владу: комуністи і демократи, націонал-фашисти і гекачепісти, ліберали і монархісти, для яких Російська імперія під будь-яким штандартом була, є і буде «юбер аллес».

Ми, українці, маємо право і обов'язок сказати перед лицем людства французам, німцям, англійцям, американцям, японцям, китайцям, арабам і всім іншим спільнотам, яких Бог благословив бути різними, позначив він і нас чіткими національними властивостями: хіба не ваш органічний, благословенний націоналізм дав вам силу вкоренитися на нинішніх своїх територіях, став архітектором ваших держав і окреслив кожній нації її спосіб життя? І скільки б ви не інтегрувалися, хоч би як вдосконалювалося світове співтовариство народів, жодна з ваших держав навіть гадки не має денационалізуватися у своїй основі. То, може, й Україні дозволите нарешті стати схожою на вас? Запитання наївне. Але більш наївно і недалекоглядно віддавати перевагу в міждержавних світових відносинах тяжко хворій на імперіалізм Росії перед мирною і толерантною щодо інших націй країною. Якби століттями відпрацьована до віртуозності міжнародна великодержавна пропаганда Росії і тепер важила більше, ніж міжнародна справедливість і здоровий глузд, довелось б визнати, що провина українців перед людством полягає лише в тому, що ми вогнем, мечем і підступністю не завойовували колоній в Азії, Африці і обох Америках, не винищували і не грабували інших націй і народів. Але погодитися з цим було б не по-божому з точки зору всіх релігій. Ну а коли світ і досі тримається винятково на печерному праві сильнішого й агресивнішого, то це означало б, що і Статут ООН, і міжнародне право є чистісіньким лицемірством.

Про це на часі нагадати саме зараз, коли нові російські володарі заходилися будувати ще одне диво світу – демократичну імперію. Коли в Кремлі вже не потай, а відверто готують свою найбільшу в світі армію, якій, хвалити Бога, так і не вдалося завоювати планету, для нового, другого в ХХ столітті, походу на Україну. Погрози застосувати щодо України «югославський варіант», здається, стали щоденною повинністю ельцинської команди. Сподівання, що цього разу умиротворення нового світового агресора і палія війни вже за рахунок України буде удатнішим і щасливішим для західної цивілізації, ніж колись у Мюнхені, не виглядає зрілим і розумним.

За кілька місяців незалежності ми, здається, зуміли сказати всі високі слова про нову епоху в історії нашої улюбленої Батьківщини, Матері-України. Висловити всі найкращі побажання самим собі, найсвітліші надії на майбутнє. Може, це не всім сподобається, але хотілося б закликати, аби ми швидше пройшли фазу розчуленості, взяли себе в руки. Попереду ще роки і роки праці, але й тривоги нашої. Україна ще робить ракети і танки для Росії. Ще й близько не підійшли ми до еквівалентного обміну товарів з учораšnньою метрополією. Росія не лише конфіскувала нашу частку колись спільного золотого запасу, а й досі забирає собі валютний виторг од українського експорту, та й не став той експорт українським. В Україні ще й досі немає справжнього українського уряду, і наша державна політика досить часто слухняно йде на буксирі політики російської. Кількість країн, що визнають державність України, ось-ось сягатиме за сотню, але українців ще не визнають за українців у Воронежчині, на Берестейщині, Стародубщині чи на Кубані. Та навіть у Донбасі ще вагаються, як ставитися до українців – як росіян українського походження чи українців російськомовного походження.

Так, ще не вмерла Україна. Не вмерла вона в Америці і Канаді, Австралії і Аргентині, у Празі, Лондоні, Мюнхені і навіть у Москві. То зробимо ж спільно все, що можемо, і набагато більше, аби вона в черговий раз не впала в самій Україні.

Кілька слів про третій найсвіжіший міф, який втовмачує казуїстичну тезу про те, що права людини – вищі за права нації. Кажуть – це європейський рівень правосвідомості. Ну ж бо поїдьте до будь-якої європейської країни і зажадайте від її громадян, аби розмовляли з вами «по-человечески», тобто лише вашою мовою; забажайте там оселитися за вашим власним вибором і влаштуватися на роботу, та ще й житло вимагайте. І щоб у дитсадку та в школі тубільці-французи чи німці навчали ваших дітей також тільки «на человеческом языке». Вас охоче ознайомлять з квотами для іммігрантів, з обмеженням на прийом на роботу іноземних зайд, з правилами нелегкого надання громадянства. Навіть погостювати пустять лише тоді, коли ви підтвердите свою кредитоздатність або надасте гарантію, що вас тут хтось зобов'язався утримувати. Отак хутко переконаєтеся, що цитаделі прав людини і демократії є наскрізь національними. І зовсім не тому, що ті нації не досить підковані теоретично і віддали перевагу не пролетарському інтернаціоналізмові, а буржуазному націоналізмові. Просто за століття і тисячоліття не винайдено сприятливішого суспільного середовища для реалізації всіх прав людини, ніж національна спільнота, та ще й у формі національної держави.

І не іронія долі, а завидючий і загребущий рефлекс бачиться за тим, що цей міф нашвидкуруч змайстровано саме в Росії і саме тепер. Вимагаючи екстериторіальності для росіян у державах СНД, імперські інтернаціоналісти якраз і обстоюють право на власну національну винятковість, не зважати на звичаї і права «іногородців», корінних націй, створювати скрізь анклавні своєї етнічної переваги, щоб у слушний час зажадати цілковитої автономії і «воссоединитися» з Росією, як це сталося в Придністров'ї, як це робиться в Криму, як і досі не відмовилися зробити в країнах Балтії. Ви знаєте краще, чи піклуються так само про права людей різних національностей у Росії. Але й загальновідомі акції по нещодавньому вигнанню іногородців зі Смоленська і Ярославля, шалений масовий опір відновленню репресованої німецької автономії у Поволжі, фактичне винищення малих народів Півночі, ліквідація української культури на

Кубані, опір створенню українських шкіл навіть у самій Україні розкривають усю підступну, фарисейську сутність удаваної демократичності шовіністичного інтернаціоналізму.

Зібравшись з усіх-усюд недавньої імперії, ми не мусимо відчувати один щодо одного ані провин, ані підозрінь, ані недовіри. Я не знаю жодного свідомого патріота нашої землі, який міг би обгрунтувати і сформулювати хоч один докір України своїм дітям, які опинилися поза нею, на чужині. У їхніх родоводах – уся енциклопедія неймовірного і по-диявольському винахідливого тиску на нашу націю з боку її недоброзичливців упродовж століть. Російська імперія, колонізуючи і грабуючи Україну, виштовхувала наших співвітчизників, спонукуючи їх наново освоювати довгу смугу східних російських володінь аж до Тихого океану, – створила справжній український екватор через Кубань, казахську цілину, Алтай і Зелений Клин, позначений пунктиром білостінних українських хат та зелених садів там, де до них непривітно і неприступно була неокультурена природа. Та найбільше було насильства і гвалтовного переселення українців з України. Знаємо і про петровські заслання українців до Сибіру, і про селянські ешелони на Схід сталінської доби, і про масову депортацію в «неісходиму» цілих західноукраїнських сіл у повоєнні часи. На жаль, значно менше знаємо й досі про ретельно розроблені плани вивезення з України молодшої робочої сили і кваліфікованих спеціалістів, що реалізувалися аж до останнього часу через так звану систему оргнабору та розподілу випускників вузів і технікумів. Було б корисно і повчально, якби наші вчені нарешті заглянули в нині націоналізовані архіви ЦК КПУ, того ж Управління по оргнабору робочої сили, щоб ми до решти досягнули ці таємні «мирні» плани денационалізації українства, розчинення його в інших етносах як по всій імперії, так і в самій Україні, цілеспрямоване їх переміщення державною кописткою у спільному казані. Без такого переміщення і переміщення однієї з найсильніших націй годі було й мріяти про перетворення інших етносів у безлику, роботизовану «нову історичну спільноту» – «радянський народ». Та ні царям, ні столипіним, ні беріям, ні щербицьким, ні іншим ліквідаторам української нації і в страшному сні не міг приснитися наш Конгрес, як символ того, що не вивітрилися душі українців, не пересохли ріки, річки, струмки українства на далеких землях і не втратили свого зв'язку зі своїм українським океаном.

Особлива тема – українці і Радянська армія. Кажу «Радянська», бо її й досі хочуть залишити такою відверті й потаємні імперські реваншисти. Ще язовські маршали та генерали, воляючи проти національних збройних сил, доводили, що без українців найбільша в світі армія СРСР не може існувати. Українці ж бо становлять основне ядро найкваліфікованіших спеціалістів і найтямущіших командирів у всіх родах військ. Може, це й потішило б наше національне самолюбство, коли б не йшлося про армію, Україні чужу за своєю природою і цілями – завойовника планети. На щастя – недолугого, хоч народи різних континентів таки обпалив мілітарний шал більшовицької «непобедимой и легендарной». Та у свій доленосний час Україна сьогодні не забуває і про особисті долі українців в армійських погонах. Прикро, звичайно, що мілітаристський дух чи ліпше – чад «русского воинства», як показали недавні офіцерські збори в Москві, повільно вивірюється з-під військових папах і картузів. У цій ситуації оптимізму і надії додає людська і громадянська позиція офіцерів-українців і офіцерів України, які вважали б ганьбою для своєї честі допустити «югославський варіант», що ним Україні методично, а останнім часом – підозріло часто погрожують слідом за Горбачовим нові московські політики та їхні газетні і телевізійні солов'ї. Попри всі тяжкі для нашої історії національні відступництва, незважаючи на всю ефективність армійського «промивання мізків», яке називається «политической подготовкой», неможливо навіть уявити, щоб сьогодні офіцери України дозволили комусь здійняти руку на свій народ або не побажали його захистити. Афганістан, горбачовські міжнаціональні криваві авантюри, гекачепістський путч, божевільні наміри кандидата у фюрери Жириновського, трагічна історія грузинського національного розбрату – ось яка реальна, життєва політграмота навчає нині гідної громадянської поведінки кожну людину як цивільну, так і ту, що приставлена до зброї. Обнадіює те, що в специфічно

жорсткому, а часом і жорстокому ієрархічному військовому середовищі офіцери України, всупереч усім протидіям, мужньо і гідно приступили до створення національних Збройних Сил України.

Компартійні й радянські кадри українців-русифікаторів по всіх республіках як утвердителей більшовицької імперії – теж окрема розмова, дуже болюча і дуже необхідна для духовного здоров'я нації.

Широко відомо, що Борис Єльцин однією з козирних карт своєї політики зробив «захист» не тільки росіян, а й усього російськомовного населення в усіх державах СНД. Ми не хочемо нічим і ніким козиряти, перетворювати українців за межами наших кордонів на предмет політичних спекуляцій і торгів. Однак Україні було б важко називатися цивілізованою державою, коли б вона не почала нарешті всебічно піклуватися про те, щоб українці за її межами, скажімо, в Росії чи серед сярбів-білорусів жили і почувалися так само вільно і не утиснено, як росіяни і білоруси в Україні. Годі й казати, що без такого паритету не лише яка-не-яка співдружність держав, а й саме на віки вічні майбутнє народів ставитиметься під постійний сумнів.

Слід визнати, що ми заборгували перед співвітчизниками поза Україною. Ще доведеться розмотувати й розмотувати клубок причин такого становища, але вже сьогодні ми робимо докорінний поворот у діяльності Товариства зв'язків з українцями за кордоном. Не йдеться про зміну пріоритетів, спрямування їх, скажімо, із західного на східний чи північний напрямки, а про паритет кожної діаспори в нашій роботі. А ще точніше – ми повинні бути передовсім там і з тими, де і хто із співвітчизників в даний час найбільше потребує підтримки і реальної допомоги. Нам немає потреби вигадувати якусь нову, здебільшого штучну чиновницьку спорідненість міст чи регіонів України з місцями компактного проживання українців у державах СНД. Прагнутимемо, аби потреба приязні і спілкування українців через кордони стимулювалася не адміністративним підступуванням, не планом до двору, а стала своєрідним свідомством на національну, патріотичну зрілість і політичних партій та громадських рухів, і владних структур згори й донизу в незалежній Україні.

Окремою республікою українською, окремим регіоном, навіть окремою діаспорою в погонах є українці в збройних силах колишнього Союзу – за неперевіреними даними (спробуй їх перевірити!) лише українського офіцерства 342 тисячі. Тисячі, коли не десятки тисяч українців-генералів. Отож озброєного українства на території Східної діаспори – понад мільйон безперечно.

Та чи озброєні вони українським духом, українським патріотизмом, простіше кажучи, чи є вони свідомими українцями? Якби то було так, жодних проблем із створенням Української армії ми б не мали. Та і більше того – український патріотизм від Мурманська до Кушки, від Курил до Балтики, від Москви «до самых до окраин» зробив би неможливим всілякі зазіхання на молоду українську демократію, молоду Українську державу. У тому й суть, що серед того мільйона армійського українства поміж багатьма патріотами не менше чистокровних хохлів і вірнопідданих малоросів, які під маскою заяложеного інтернаціоналізму душили танками Прагу і винищували вогнем Афганістан.

Українське холуйство – це тема окремої розмови, але воно характерне і для материка України, і для його розсіяння.

Поділ на Західну Українську Діаспору і Східну Українську Діаспору досить умовний, але для зручності і для аналізу давайте так і будемо вживати – Західна і Східна. До Східної можна б залучити українців Молдови і Берестейщини (хоча насправді вони до діаспори не належать), Прибалтики і Санкт-Петербурга, Москви і всієї безкордонної Росії, Закавказзя, Казахстану і Середньої Азії. При такому поділі українців Таджикистану (41.375) треба брати до Східної, а куди ж брати українців заходу? Українців Зеленого Клину – звісно куди, а куди ж українців у Японії, Китаї чи в двох Кореях подіти? До Західної, чи як?

Отож Діаспору Східну приймаємо в межах поселення українців колишнього Союзу РСР, а Західну – поза його межами, бо все ж переважна частина наших земляків – на Заході.

Хіба не зможемо ми до 2000 року організувати бодай 2000 студентів зі Східної діаспори у вузи України – організувати волею серця і владністю розуму?!

Хіба не можемо ми створити перспективні і престижні українсько-англійські ліцеї у Владивостоку і Алма-Аті, у Мурманську і Норильську, в Москві і на Берестейщині, куди за патріотами-батьками йшли українські й не лише українські діти?! Хіба не зможемо допомогти литовцям створити музей Шевченка у Вільнюсі, відкрити музей запорожців на Кубані чи музей українського рушника на Далекому Сході!

Українці україномовні й російськомовні, англомовні й офранцужені, колонізовані й румунізовані – єднаймося навколо матері України, української мови – її душі й правичної суті.

Достовірна статистика свідчить, що двоє українців живуть в Україні, а третій – поза Україною (Західна Діаспора – до п'яти мільйонів, Східна – до десяти мільйонів). Де ж він, той третій? Чи можуть бути двоє без третього, коли постає Українська держава, – і всі ми втрюх або пропадом пропадемо, або збудимось і утвердимось, і постанемо перед світом в святій єдності усіх трюх?! Україною постанемо. Святою трійцею постанемо в злютованій єдності тризуба. Згадаймо історичну «Думу про втечу трюх братів з Азова»:

З города Азова, з тяжкої
неволі три братіки тікали.
Ой, два кінними, третій піший-пішаниця,
Як битой чужинець-чужениця.
За кінними братами біжить
він, підбігає...
Кров'ю сліди заливає...
Слізьми поливає,
Словами промовляє:
«Братіки мої рідненькі...
Мене обіждіте,
Із собою візьміте.
До городів християнських,
хоч мало, підвезіте».

Саме оцю історичну думу колись нагадав нам канадський публіцист Роман Рахманний: «...не йдеться тут про літературно-мистецький аспект трагічно-прекрасної думи, хоч і яке цікаве тут відтворення одної з межових ситуацій філософського порядку. Трагічна доля наймолодшого брата, покинутого старшими братами на безлюдній і безводній окраїні землі української, пригадується у зв'язку з сучасною життєвою обстановкою значної кількості українців... Саме в “Думі про втечу трюх братів з Азова” відтворено, майже на пророчий лад, межову ситуацію українців...»

Українці з Берестейщини і Молдови, з Північної Слобожанщини і Донщини, із Саратовщини і Башкирії, з Кубані і Ставрополля, з космічного Байконура і нафтоносної Тюмені, з Казахстанських степів і Киргизії, з Зеленого Клину і Камчатки, з Соловків і Магадана, з Узбекистану і Закавказзя, з Туркменії і Алтаю, з Прибалтики і Заполярного кола – з усіх-усюд, куди долетіла українська пісня. Ні, ви не будете тим третім братом з Азовської думи на чорному шляху чужоземної неволі: безводдя, безхліб'я і безправ'я.

Ви будете рівними серед рівних – святою трійцею будемо за чисто застеленим столом української державності, української долі.

Слава нашій незалежній державі! Слава Україні!

«Літературна Україна». – 1992. – 30 січня.

Доповідь на Першому Всесвітньому форумі українців

Колись наш народ застріг був у грандіозний плуг міфічного Змія і зробив був навколо Києва Змійові вали. Вистачило в нього сили, в народу. Тепер той ядерний Змій дихає через монструальні зябра унікального по смертоносності саркофага, в нас немає сили задушити того ядерного Змія – він збирає страшну, моторошну данину з України. Наш форум проходить на відстані меншій, ніж сотня кілометрів од цього монстра, який знищує наше майбутнє. І ми так звикли до нього, що аж наче гордимось цим лихом.

Ми живемо на руїнах і не встигаємо обчислювати безмір наших втрат. Найбільший геноцид ХХ століття, наш голод 33-го, і не обчислений, і незаналізований відповідним чином, сидить у наших генних глибинах таким собі ядерним монстром, і випромінює отой Голод-33 таку нищителю негативну енергію, яка досі нас вражає своїм розбратом і дивовижним невмінням опанувати найпростіші речі. Часто ми послизалися на тому місці, через яке інші народи проходили легко і без напруження. Проблеми не розв'язуються, а грандіозно помножуються, і пройти мимо них – це залишити мінне поле проблем для наших нащадків, котрі будуть на них підриватися, як підриваємося ми на нашій спадщині, і наш хвалений спис Георгія-Змієносця не досягає пащі Змія. Навіть рок-програму, рідну і свою, називаємо «На руїнах». Можна було б називати «На похороні Матері». Було б оптимістичніше.

Незрідка можна почути, що в нашому національному самоусвідомленні, особливо останнього, тобто першого вільного року, забагато болючого і болісного. Що переживання трагічного в долі українства заважає зосередитися на будівничих справах. Можливо, так і є, і вже час ударити лихом об землю й заходитися до роботи по-справжньому, по-хазяйському. Розпука і голосіння не помічні до справи – це знали наші предки і тим рятувалися. Життєздатність української нації і сьогодні бере гору, так чи інакше опановує всі несприятливі обставини. Можливо, це тільки моє відчуття, але мені здається, що теперішній порив до свободи, освячений несподіваним для багатьох першим грудня, став виявом глибинної реакції нашої спільності на ту критичну межу, до якої доведене українство, коли з нього вичерпано доценту жертовні ресурси для Бога, історії і сусідніх народів. І коли воно єдиною волею, спільним зусиллям не перемінить свій сімсотлітній статус нації-жертви, не розірве цю фатальну нитку Парки, не зав'яже на ній вузол для прядива зовсім іншої долі, то урветься саме існування нашого етносу.

Мені здається, що цей феномен народу-Христа, якого безупинно розпинають, біля якого змінюються лише синедріони та стражники, ще не осмислений людством і нами самими. Цивілізацією – для того, щоб покаятися перед українцями, які її годували своєю плоттю і кров'ю і захищали. Нами – задля того, щоб, нарешті, зійти з хреста, і щоб на тому хресті ми були останнім переслідуваним народом. Можливо, у цьому й полягає божественна місія українства. Досить жертв – таку заповідь вистраждала і несе людству українська нація наприкінці ХХ століття. Того самого століття, через видимі прикметні явища якого – тобто першу і другу світові війни, фашизм, комунізм і ядерну енергію – проступає суть нової епохи – геноцид проти українства. Саме Україна стала епіцентром обох цих найбільших воєн, тереном, на якому зіткнулися воскреслі з п'ятьми людської дикості коричневий і червоний канібалізм. Саме над Україною розсіяно триста хіросимських бомб у Біблією предбаченому Чорнобилі. Геноцид проти українства – це виклик ХХ століття цілому людству. На цей виклик Україна двічі повстала до боротьби за своє існування – у 1917–1920 роках і в Другій світовій аж до початку 50-х, коли герої УПА прийняли останній бій на рідній землі. Обидві наші потуги були жорстоко втоплені в крові. І от наше третє повстання – мирне. І воно не може не увінчатися перемогою. І це теж наша блага вість цілому людству. І хотілося б, щоб воно прийняло і сприйняло цю вість.

Так, ми нарешті тепер лічимо наші втрати у ХХ столітті. Не тисячами, не десятками тисяч доводиться позначати їх. Мільйонами, десятками мільйонів. Збиваємося з рахунку, бо нам не давали навіть знати, скільки українців вистріляно, вирізано, вивішано, спалено білими і червоними гвардіями, скільки виморено масовими голодівками 1921–1922 років і 1932–1933 років, скільки розсіяно по сибірах і півночах «розкуркулених», а скільки «бандеровцев» і «бандпособников». Ми ще не знаємо, скільки українців депортували з України під виглядом різних оргнаборів, а для деукраїнізації України завозили сюди інтернаціоналістів з усього СРСР. Наша земля гостинно приймала всіх, її робили мачухою лише для власних дітей. Ще не всі кремлівські архіви відкриті, та й немає певності, що Москва наважиться оприлюднити ті з них, що стосуються найнебезпечнішого й для нинішньої Росії «українського вопраса». Але й без того маємо багато доказів, що найграндіозніший з усіх людиноненависницьких планів ХХ століття – план Сталіна щодо остаточного виселення українців з України, про що колись повідомив Хрущов, – був не лише плодом параної вождя. Відлуння диявольських зазіхань на деукраїнізацію нашої землі для «обустройства» життєвого простору (економічного, мовного, етнічного) для іншого народу не вщухає й досі.

Тож навіщо ми лічимо наших вигублених єдинокровних? Повідомляється, що в північних лісах уже півстоліття лежать непохованими останки радянських солдатів. Якби навіть не було інших причин, Радянський Союз не мав би права існувати тільки через цю свою нелюдську дикість, через своє питоме органічне некрофільство. Ми ж знаємо, що тіні наших не забутих, незабутніх українських предків мають знайти спокій, навіки оселившись у пам'яті народу. І тільки тоді заспокояться і наші живі душі, і душі прийдешніх поколінь, вбираючи в себе невидиму енергію попередників – так в Україні споконвіку шанували своє людське коріння.

Я певен, що представники Західної діаспори, які приїхали на форум, почують багато щирих слів подяки за активну моральну й матеріальну допомогу патріотичним силам України у найскладніші й найбурхливіші кілька останніх років наших незалежницьких змагань. І передадуть цю вдячність тисячам і тисячам своїх співгромадян. Чи варто говорити, що цю поміч годі вимірювати лише сумами пожертв і чорнобильським страдникам, і демократичним організаціям, культурним акціям? Братерство і солідарність українців цілого світу – ось той новий поважний чинник політичного й духовного життя в Україні, який постав із нашого спілкування та благотворно оздоровлює національну свідомість, помножує творчу енергію нації. Ми чи не вперше починаємо долати лихі віруси класового та примітивного егоїстичного розбрату, які нам намагалися століттями впорскувати в кров і трансплантувати в гени поколінь хитрі і підступні чужинці. І пізнаємо велику радість єднання.

Хотілося б, аби ця радість залишалася чистою, нічим не зіпсутою, щоб її не затьмарювали ті чи інші непорозуміння. Я думав так і сяк, чи слід зачіпати тут питання досконалості наших стосунків, і певен, що таки варто.

Ми всі живі люди зі своїми особистими чеснотами і вадами, тільки-но пізнаємо одне одного, і немає нічого дивного, що чинимо іноді необачно, в чомусь помиляємося. Було б прикро, коли б ми прискіпливо ставили одне одному на карб кожен прорахунок, давали їм нашаровуватися і сіяли кукіль особистої недовіри і підозри. Бачу лише один запобіжний засіб: нелукавство і щирість, обопільна шаноба. І тоді жодні баба Параска і баба Палажка нас не посварять.

Якщо дивитися на речі тверезо, раціонально (а дефіцит саме здорового прагматизму, можливо, є поки що одним з найприкріших наших українських дефіцитів), то стосунки материкової України з величезним океаном української світової діаспори і не можна передбачати як безпроблемні і самі лише празникові. Хоча людська природа так само потребує свята, як хліба, і віри, а ми ж чи не найдовше з-поміж інших народів ішли до свята на нашій вулиці. Але маємо точний камертон, який допоможе нам уникати дисонансів і гармонізувати розмаїте різноголосся світового українства. Цей камертон – національне відродження. Воно потрібне

нам не лише як загалові, як народові, як державі, а й як великий набуток кожного українця й українки. Національне відродження підносить нашу людську гідність, самоповагу, збагачує сенс індивідуального буття, без чого, як знаємо, важко почуватися щасливим навіть у найщасливіший час. Ми переконалися, що цей камертон не вмовк в українській душі. Ми побачили, що національна ідея не є чимось невловимим, а, як висловився наш московський українець Олександр Руденко-Десняк, це соціально-етична категорія, без розуміння якої загалом невідомо про що говорити. І якщо січневий конгрес представників Східної діаспори в Києві поменшив число українських песимістів в Україні і поза нею, то це реальний крок у національному відродженні. Немає сумніву, що наш світлий форум додасть сили і снаги всім будівничим Української держави, і ще більше наших братів і сестер упевняться остаточно: ще не вмерла Україна і ніколи не вмере! А відтак наша мати Україна діставатиме більше й більше роботящих рук, тямущих голів і відданих сердець, що працюватимуть на її звеличення і звічення.

Те, що було довгими роками нашою тугою і болем – маю на увазі вимушене розсіяння українців по світах, – нині за незбагненим промислом історії може і мусить обернутися нашою силою. Життя і праця українців у середовищі інших народів, інших культур відкриває безліч каналів швидкого збагачення себе досвідом сучасної цивілізації, виходи до якої були для України глухо заблоковані упродовж століть. Бачимо, яким неоціненним глобальним чинником для твердого стояння на землі своїх національних держав є світова єврейська діаспора, а ще – вірменська, польська. А поміркуймо, чому Росія так ревно плекає свої етнічні і культурні анклавні не лише на колонізованих нею просторах, а й століттями дбає про свої національні точки опертя в цілому світі. Тільки-но заходить про корінні інтереси Росії, як знімаються найзапекліші суперечності між білими і червоними, монархістами й анархістами, між аристократами і простолюдом, і кожен «русский» поспішає «обустроить Россию», створити їй найсприятливіші умови на всіх континентах. Гадаю, що й закликати самих себе наслідувати подібні приклади є зайвим. Нам неминуче доведеться вчитися забезпечувати Україні свою всесвітню присутність, бо під сучасну пору це є, сказати б, стандартною нормою існування народів і країн, чи й не такою ж обов'язковою, як і плекання державної незалежності. А точніше – однією із заporук непорушності суверенітету.

Ось такий зміст укладали і вкладають українські патріоти-демократи в слова: «Єдність, єдність, єдність!» Тут, в Україні, цією ж молитвою ми освячуємо всі наші стосунки зі світовим українством. І, хвалити Бога, патріоти України за її межами розуміють цей наш національний пароль, чують його навіть через тріскотіння класових відбійних молотків, що раз у раз вгризаються в скелю нашої національної спільноти, аби не дати їй стати монолітною. Сподіваюся, що й наші тутешні «найреволюційніші революціонери» невдовзі зрозуміють, що лупають не ту скалу, не туди стріляють. Самоїдів у світі не шанують.

А взаємини українців усього світу з Україною, я певен, можуть стати і стануть такими, як у великій дружній родині: іноді комусь кортить і побуркотіти, і почуття освіжити перед сваркою, але ж туляться і горнутья до родаків, бо любляться. Певен також, що стане у нас на це і людських воль, і державної волі, і кебети. Якщо не забракне взаємної приязні.

Була в мене сусідом у теліжинському дитинстві родина Заграюків. Хата була під бляхою, і в хаті патефон був. Та ще в сусіда Гаврила дві жінки було, дві сестри – Ялина і Оксана. Ялина була офіційною жінкою, а сліпа Оксана при сестрі і при сестриному чоловікові. Мій ровесник Гриша був сином Гаврила Гополітовича і сином двох матерів. Матір'ю він називав Ялину, а насправді матір'ю була сліпа Оксана, а не безплідна господиня. Оксана була наймичкою при сестрі, і рідний син називав її Оксаною, а тітку – матір'ю. Коли став він дорослішати, зробив для себе грандіозне відкриття. Зненавидів батька і тітку, а Оксану став матір'ю називати, та недовго вона ці страшні для себе слова чула, від потрясіння померла.

Так часто ми в житті називаємо тітку материнськими словами, а мати, хоч вона сліпа і наймичка при сестрі, чекає на наше прозріння. Час прозріння настав. Тітці маємо віддати тітчине, а матір пізнати, хоч вона сліпа і наймичка – вічна шевченківська домінанта.

На гобелені Івана Литовченка не Георгій-Змієборець, а саме мати-Україна сидить на вічному коні й руки підіймає в молитві до Бога, а спис несе Самоспис, сам по собі без агресивного втручання протикає Змія, Вічного Змія.

Тож слава матері Україні, яку ми зробимо господинею і видющою, слава матері Землі нашій, яка ще тримає нас грішних і вірить, що ми будемо людьми!

Опубліковано в кн.: Роді наш прекрасній.

Матеріали Всесвітнього форуму українців 21–24 серпня 1992 року. – Тернопіль: МП «Діалог», 1993. – С. 54–58

Цілісність українського світу

Інтерв'ю журналу «Український Світ» (1993 р.)

– Іване Федоровичу, на початку нинішнього року (23–24 січня) в Києві відбулися установчі збори Української Всесвітньої Координаційної Ради (УВКР). Почнімо з інформації по це новоутворення, про його перспективність у житті українців з матірньої землі й діаспори і важливість у становленні державності України.

– Українська Всесвітня Координаційна Рада – результат роботи Всесвітнього форуму українців. Утворювалася ця структура непросто, бо далеко не всі були готові до цього з різних причин. Чимало людей думали, що утвориться єдиний центр, який керуватиме всім українством. Але в самій назві утворення закладено його функцію: Координаційна Рада – для координації. Треба знати: що координувати, навіщо і в який спосіб координувати? Поняття – світове українство – народилося і набирає розмаху разом з існуванням Української держави. Для мене ці два поняття – Українська держава і світове українство – тотожні, вони мають підтримувати одне одного. Світове українство має допомагати Українській державі, а Українська держава має допомагати світовому українству. Коли ми це все розуміємо і впливатимемо взаємно одне на одного, тоді ми матимемо можливість вижити й бути. Бо у випадку занехаяння одного чи іншого буде взаємне зникнення. Я так собі уявляю. А для нас це важливо так само, як і для світового єврейства, світового вірменства чи світового російського конгломерату. Ми знаємо, що десь кожен третій з українців живе поза Україною, а може, й більше того українства. Принаймні десятки мільйонів українців живуть поза Україною. Тому дуже важливе представництво в УВКР по чотирнадцять осіб від України, від Східної й від Західної діаспор. І перше засідання Координаційної Ради виявило, що ми в основному говорили про проблеми Східної діаспори і проблеми України. Останнім часом українців чисто фізично винищували і в Придністров'ї, і в Югославії, і в Таджикистані. Тому коли постає питання про наше виживання, то всі інші проблеми мусять відступати на задній план... Важливо те, що вдалася перша спроба створити саме таку світову структуру. Досі подібна структура була у варіанті Світового Конгресу Вільних Українців. І ми всі віддаємо належне всьому тому, що зробив СКВУ для утвердження незалежності України, і в багатьох моментах він був речником усього українства і тієї неіснуючої раніше Української держави.

Але нині ситуація великою мірою має мінятися, і центр усіх тих проблем, усіх болячок мимоволі мусить переходити до Києва. Бо центр світового українства не може бути в Торонті, чи у Вашингтоні, чи у Москві. Він має бути у Києві. З часом розуміння цього всього прийде до всіх.

– Коли раніше кожна діаспора виживала сама по собі, то нині буття українців у всьому світі стає невід'ємним від долі України. Як Українська держава матиме силу, то легше стане всім українцям.

– Зрозуміло було й раніше, та надзвичайно відчутно тепер, що всі сили українські мають працювати на утвердження Української державності.

– Які конструктивні ініціативи передбачає УВКР та оновлюване Товариство «Україна»? Адже в лютому цього року пленум Товариства прийняв Вашу концепцію ідейно-наукових та структурних змін як дієву засаду в своїй роботі.

– Певні принципові зміни, що сталися останнім часом, Товариство намагалось робити і до мого приходу. Але значні зрушення почалися, мабуть, після конференції, яка відбулася в грудні 1991 року, що збіглося з референдумом і утвердженням державності. Нині робота Товариства великою мірою спрямована «вікнами на Схід», як казали колись галичани. Це тому, що

у Східній діаспорі – за 10 мільйонів українства. Робота ця дуже складна й різна, що залежить від особливостей регіонів, надто там, де наші земляки перебувають у моторошних, трагічних ситуаціях. Ми намагаємося допомагати їм і через дипломатичні канали, і через поїздки туди делегацій, зокрема, в різні регіони колишньої Югославії.

А коли казати про загальну концепцію, то це самоствердження українців, утвердження їх у житті тих країн, де вони живуть. Звичайно, передовсім вони мають бути патріотами тих країн – патріотами Росії, Білорусії чи Молдови, як канадські українці є патріотами Канади чи американські українці є патріотами США. Але вони також мають зберігати вірність першооснові свого буття, першовітчизні своїй – Україні і якимось дбати про неї, і самоусвідомлюватись, приходячи до того розуміння, що тільки в такий спосіб вони визначатимуть і своє українське призначення, і призначення людини. У такий спосіб вони виконували б у Світі своє призначення і національне, і загальнолюдське. Це для нас дуже важливо, і ми розуміємо, як то складно. Є українці, які знають, що вони українського роду й племені, але не хочуть бути українцями. Саме вони дуже ревниво ставляться до самоусвідомлення тих українців, які приходять до тями й намагаються самоствердитися. Ми часто їх обзиваємо, але давайте будемо ставитися до них терпиміше, з більш людським розумінням. Хай той українець хоч раз у житті згадає, хто він є насправді й зробить добро для України чи для своїх земляків, і то вже він обізветься до голосу України, і у глибині його душі забринить болюча українська нота.

– Ідеться якраз про збереження духовного типу українця, передусім звичаю нашого, морального закону, за яким живуть українці як люди і в Україні, і в цілому Світі. Саме на осягнення, висвітлення цих основоположних первин Українського Світу як етнокультурної, духовно-господарської, геополітичної реальності спрямований наш однойменний журнал. Гадаю, тільки на засадах культури як повної самореалізації етнічного єства Україна здолає доволишній та внутрішній політичний безлад і досягне стабільності, ладу в усіх сферах свого життя.

– Прикро усвідомлювати, але досі нас у світі знають через наші біди, наші трагедії. Звичайно, дуже нам важливо підняти всі надбання нашої української культури. І я тут бачу великі можливості нашого журналу «Український Світ». Бачу, що є спосіб знаходити все те важливе, шукати тих українців скрізь. Думаю, що до журналу треба залучати не тільки українців, а й тих же німців, поляків, французів, росіян та інших людей, які могли б з великою користю для нас висвітлювати українські проблеми.

– Це дуже важливий момент. Нині виникає докола України завіса дезінформації та політико-ідеологічних спекуляцій. З цього приводу скажіть, будь ласка, про перспективи інформаційного забезпечення життя українства й донесення достовірної інформації про Україну до цілого Світу.

– Наша держава і багато наших громадянських чинників недооцінюють значення інформаційної політики. Інформаційна політика так само важлива, як і економічна чи військова політика та ідеологія. У нас інформаційна політика не забезпечена. Цим практично займаються всі й ніхто конкретно. У нас немає інформаційних центрів по світових столицях. Та й тут, в Києві, не знайти необхідних інформаційних видань про Україну хоч би основними світовими мовами. Через те в нас так багато прорахунків, інформаційних поразок. І тут, звичайно, світове українство покликане прилучатися до того, щоб бути в найкращому розумінні слова добрими, чесними інформаторами про Україну, про її прорахунки й біди, про її досягнення – про реальне становище України у Світі.

Виступ на зборах Української Всесвітньої Координаційної Ради

Відтоді, як 5 місяців тому Всесвітній форум українців утворив свою Координаційну Раду, до якої ми з вами маємо честь належати, тривав інтенсивний обмін думками між українськими громадами різних країн. І ми переконалися, що взаємне тяжіння українства до своєї матері-Вітчизни переважає, домінує, попри всі численні складнощі, різні умови існування його в різних країнах, єднає українців різних поколінь і поглядів. Можна зробити висновок, що нормальні в кожній великій справі скепсис, сумніви, розбіжності підходів не стосуються головного, а саме: розуміння владної необхідності солідарності і консолідації українців усіх країн. Після того, як нас упродовж довгих десятиліть роз'єднували, розпорошували, дробили нам національний моноліт з таким осатанінням, як ніяку іншу націю в світі, ми маємо право сказати, що найглибше коріння українства – живе, що воно регенерує свої травми й ушкодження і живить свою розлогу крону.

Не знаю, наскільки точною і слушною є думка, що українська нація ще не сформована, що її розсіяння по світу є свідченням тенденції до розчинності в інших, стійкіших етносах і народах, особливо на терені колишнього СРСР, але, мені здається, маємо усі підстави рішуче відкинути панічні чи зловтішні пророкування, нібито українство не має майбутнього. А така зневіра зараз густо засівається і в самій Україні. Сівачі цього куколю колють нам очі реальними суперечностями і суперечками між українцями різних політичних поглядів як в Україні, так і за її межами, вишукують і роздмухують відмінності між трьома масивами українства – в Україні, в західній і в східній діаспорі, досвідчені майстри психологічної війни на світовій арені і в колишній імперії вміло стимулюють усіма засобами в нашому середовищі національний мазохізм і самоїдство, нацьковують нас одне на одного, штовхають на внутрішню боротьбу, хочуть бачити нас довічними кайдашами, вирощують серед нас підпар, аби українська держава так і залишалася фата-моргану.

Я не вірю, що це все нашим ворогам вдається. Не вірю і в фатальну нашу схильність до розбрату. Не ми, то інші являть світові цілком консолідовану українську націю, як одну з планетарних. Але сьогодні ця робота випадає нам. У тому числі й нашій Координаційній Раді. Говорю це все в переконанні, що сьогодні апологія українства потрібна нам усім, щоб вистояти перед хвилями месіанських претензій інших народів. Тих претензій, що розраховані на ослаблення саме українського національного імунітету. Не біймося декларацій, маніфестування своєї нації. Як на мене, слід боятися лише тих декларацій, які не підкріплені щоденною роботою. Різноспрямованості слова і діла.

Подальшу тезу свого виступу я сформулював би так: Нове життя нового прагне Діла.

Ми надто добре знаємо, особливо в Україні, що таке завдання, таку мету легше проголосити, аніж здійснювати. Кільком поколінням, мільйонам радянських українців втовкмачували, б'ючи їх по голові, по руках, в душу, що Діло – це «діляцтво» – найляклявіше, навіть непристойне слово, а єдиний сенс життя виражає слово «боротьба». Але при цьому нас примушували боротися за чужі інтереси, супроти власних. Можливо, воно й на добре, що ми зробилися борцями. Бо коли нарешті згадали про свої власні, національні інтереси, то таки зуміли вибороти головну умову для них – власну державу Україну. Я зовсім не хочу цим сказати що наша боротьба вже скінчилася, боронь Боже. Хочу лише повторити те, що не раз обстоював. А саме: шануючи всіх, для кого борня стала другою натурою, підтримуючи їх, давайте пошануємо і віддамо належне й іншим, у кого першою натурою залишилося оте саме діяцтво, тільки в цивілізованому, тобто в спасенному і життєдайному розумінні. Не тільки не піддаваймо їх остракізму, не тільки не уявляймо і не робімо їх, наших же, своїми супротивниками, а гуртуй-

мося з ними і гуртуймо їх. Можливо, в цьому й полягає глибинний сенс і виправдання також і нашої перманентної боротьби як в Україні, так і в діаспорі – за Україну.

Даруйте за такий загальний вступ, але він має, на мою думку, безпосередній стосунок до нашого зібрання. Після Всесвітнього форуму українців і я, й інші члени обраної на Форумі нашої Координаційної Ради мали обов'язок і потребу зустрітися й обмірковувати, який характер діяльності мусить опановувати ця нова інституція, над чим і в який спосіб працювати. Кілька варіантів такого спільного бачення, зокрема й проект Статуту, ми надіслали в українські громади діаспори. Мені здається не випадковим, що у своїх зауваженнях і пропозиціях, надісланих у відповідь, виразно виокремлюється провідна теза, суголосна тій, з якої я почав свій виступ.

Вельмишановний пан Юрій Шимко, Президент Світового Конгресу Вільних Українців, організації, чию історичну діяльність ми високо цінуємо, сформулював це так: співпрацю в нашій Координаційній Раді здійснювати «в межах потреб... для специфічних завдань... для координації спільних проектів» – себто, як я розумію, для цілком і винятково конкретних справ. Це якраз і є та ніша в житті світового українства, якої ми шукали для Координаційної Ради Форуму.

Високоповажна пані Уляна Дячук, голова Українсько-Американської Координаційної Ради, також підтримала спрямованість проекту Статуту на (цитую): «розпрацьовування конкретних програм для реалізації їх...».

Достойний голова Координаційного Комітету допомоги Україні з США, вельмишановний пан Богдан Бурачинський бажає: «Щоб УВКР скоро стала дійсно всеукраїнським координаційним органом і об'єднанням громадської дії, а не форумом політично-партійних маневрів чи навіть особистих амбіцій». У дуже змістовних зауваженнях до Статуту і пан Бурачинський, і пані Дячук, і пан Шимко пропонують низку слухних артикулів для практичного здійснення саме ділової, прагматичної моделі Координаційної Ради та її Управи. Пані Уляна навіть підкреслює, що Управа має називатися Діловою.

Я зобов'язаний окремо зупинитися на документі, що називається «Принципові основи співвідношення СКВУ з Українською Всесвітньою Координаційною Радою», підписаному паном Президентом Юрієм Шимком, бо тут заторкнуті чи не найважливіші засади стосунків не лише однієї з авторитетних організацій Західної діаспори з нашою новопосталою Радою, а й подальших взаємин усього українства. Це потрібно для того, аби ми всі розуміли одне одного і не блукали в хаосі поговорів, чуток, підозрінь, сумнівів, яких завжди є доволі в будь-якому людському спілкуванні. І які я, щиро кажучи, дуже не люблю, певно, як і ми всі. Бо маємо в тому тумані багато привидів і химер, які часом коли не зводять з розуму, то збивають спантелику. Президент пан Шимко обстоює автономію і суверенітет своєї, повторюю, широко знаної і високо шанованої організації. Цей документ і є маніфестом цілковитої незалежності СКВУ, повної свободи його дій і суверенної правосильності в усіх відношеннях.

Коли б я навіть дуже хотів, я не знаходжу жодного приводу, ані титли для полеміки супроти такого кредо. Кажуть, СКВУ і наша Координаційна Рада якимось чином можуть змагатися за першість, за вплив, ще за щось. Я не уявляю, що ми могли б не поділити, та й узагалі – що ділити? Кажуть, СКВУ заохочує українську діаспору в державах СНД нав'язувати з ним тісні контакти і навіть записуватися до нього. Та дай Боже здоров'я і сил панові Шимкові і його побратимам в СКВУ ширше розпросторювати свій вплив ще й на східну діаспору. Кому це може зашкодити? Тільки не українству. Вважаю, що слід лише подякувати СКВУ за те, що в його діяльності з'явиться і такий напрямок. Якщо внаслідок цього глибока мерзлота денационалізації і русифікації українців від Москви до Далекого Сходу почне швидше танути, це стане ще однією славною позначкою у клейнодах СКВУ.

Але не варто забувати всім і вся, що центром українства був і є Київ.

Наша Координаційна Рада за своєю природою не може ставитися нетолерантно, без належної поваги і уваги до жодної, наголошую – до будь-якої організації діаспори. Навіть не лише з моральних, а й суто прагматичних міркувань. Особливо Західна діаспора, на мій погляд, демонструє всім нам у науку таку структуралізацію громадської спільноти, яка виникає не з чийось примх і забаганок, а з питомих потреб людей, і тому робить цю спільноту життєздатною. Мережа організацій діаспори не касує суперечностей і протиріч – політичних, людських, яких завгодно. І, можливо, саме тому і скріплює пружно, міцно і гнучко, різні осередки різних людей різної долі і умовин життя у їхній вищій єдності – кровній, національній на землях інших націй.

Я зовсім не хочу сказати, що Координаційна Рада має стати геть дальтонічною і не помічати всіх політичних кольорів українства, ігнорувати їх чи не вирізняти. Це було б утопією, ілюзією. Скажу інше: коли щось і здатне пригашувати взаємні пристрасті людей однієї крові, то, на мій погляд, лише одне: спільна праця, спільний клопіт, імператив виживання в конкуренції з іншими спільнотами.

Ось що маєтсья на увазі, коли ми кажемо, що засадничим напрямком і засобом діяльності УВКР та її Управи хочемо визначити роботу на досягнення прикінцевого, дуже конкретного і всім видимого результату. Маєтсья на увазі уміння точно вибрати, визначити окремі цільові програми, виявити, хто має інтерес до того, аби за них узятися і довести до пуття. Немає жодної сфери життя, у якій, коли ми всі погодимося, що можемо і хочемо до чогось докласти сил, організувати «толоку», то Координаційна Рада відмовилася б шукати оптимальне рішення і спосіб дії. Не може бути жодної організації і окремої особи, з якими, коли б вони побачили свій приватний інтерес у спільній справі, Координаційна Рада не шукала би співпраці.

Я не претендую на вичерпний, усебічний виклад і обґрунтування завдань і способів дії нашої інституції. На те ми Рада, щоб радитися. Одне, проти чого повстає все моє ество, це те, щоб слово «координація», закладене в назву нашого органу, розумілося чи трактувалося як нехтування прав організацій і осіб, як нескінченні копірвання в тому, хто, де, коли і з ким, і кому, і що сказав, був чи робив, і що думає, і як живе, і чого прагне. Або як говорили в наших селах, у кого галіхве ширше. Координація в моєму розумінні – це копітка, уважне вивчення і ефективне виявлення гуртом того, яку спільну справу і хто хоче і може робити; це – з'ясувати, чи досить сил і коштів для того маємо; це – чітка організація дій усіх потрібних виконавців.

Звичайно, цілковитої певності в тому, що ми вже навчилися і вміємо працювати саме так, раціонально і ефективно, чітко і цілеспрямовано, у мене особисто ще немає. Та коли оце недавно прочитав, що, наприклад, серед 700 тисяч громадян США, які, за переписом 1980 року, назвалися українцями, майже 20 % – фахівці вищого класу в різних галузях економіки, культури, власники фірм і підприємств, а, скажімо, в Канаді кожний восьмий українець має університетську освіту, а кожен десятий працює у сфері управління бізнесом і в торгівлі, то вже не так дослухаюся до скептиків (а треба сказати, що їх аж занадто), які провіщають нашій Координаційній Раді, що вона «ні до шевства, ні бондарства», і взагалі «не тратьте, куме, сили...»

Поза сумнівом, наш постійний орган Всесвітнього Форуму українців має всі підстави розраховувати коли не на режим найбільшого сприяння, то принаймні на ту належну увагу Президента, уряду, керівників Верховної Ради, яку наші вищі достойники виявили самому Форумові. А якщо владні інстанції, державні органи України забачать у Координаційній Раді конкурентів і поспішатимуть випередити нас у всіх галузях національного життя, ми готові бути у них підмайстрами. Славолюбність наша стосується лише слави України і всього українства.

Йдеться зовсім не про те, аби надати ґрунт урядовцям переносити свої політикування на терен усього українства. Повторюю, ми всіляко будемо оберігати УВКР і майбутні Форуми від цього, стояти на сторожі примату всенациональної єдності. Але виключати зовсім з цієї єдності державні інституції, сахатися співпраці з ними тільки для того, аби зберегти нашу недержавну

цнотливість, і в той же час декларувати наше бажання сприяти розбудові Української держави – це ставити перед собою якісь ірреальні завдання на кшталт квадратури кола. Ми не боронимо нікому, хто має для цього дозвілля і хист, займатися схоластичними студіями на цю тему. Але до себе кличемо тих, хто має спраглисть до живих справ, до буденної роботи на благо всього українства. Що нас розділяло цілі століття і в останні роки – ми всі добряче знаємо. Треба ж колись уже цілком зосередитися і на тому, що нас об'єднує.

Хай не здасться вам дещо несподіваним, що я спрямовую неозору проблематику на тему «Держава Україна – українська діаспора» здебільшого в прагматичне річище.

Пошукова робота української думки, творчі зусилля українського інтелекту мають бути безперервними. Координаційна Рада Форуму мусить якнайактивніше підключатися, аби інтенсифікувати мозкову атаку кращих умів світового українства стосовно актуальних пекучих проблем, що постали перед українським народом – від його провідників до трударів і захисників. Маємо намір здійснити низку науково-практичних і теоретичних досліджень, висновки й прогнози яких знадобляться і політикам, і практикам. Будемо запрошувати найкваліфікованіших фахівців і експертів з різних наукових установ України й закордоння – нам конче потрібна ясність і ще раз ясність про себе і про світ, у якому живемо. Слід, наприклад, визначити, що відчутною перевагою у контрпозиції щодо України Росія завдячує не останнім чином своїм аналітикам, стратегам і тактикам її державності (великодержавності) як у Москві, так і за рубежем. Численні російські державні й недержавні наукові інститути й фонди досконально, пильно стежать за плином історичних подій. А здійснення їхніх сценаріїв і варіантів у економіці, політиці, культурі, військових заходах, на міжнародній арені Україна відчуває надто драматично й загрозово.

Сподіваємося, що Координаційна Рада здолає бар'єр, біля якого ми засиділися, а саме: перейде від «координації взагалі», від безпредметних «погоджень позицій», словесної повені й безкінечних з'ясуваннях стосунків до реалізації цілком певних, точно окреслених, зорієнтованих на конкретні справи ефективних програм і проектів. Це можуть бути програми «етнобізнесу», «українсько-українських» ділових проектів щодо відродження питомого українського підприємництва в місті й на селі. Ми можемо й мусимо братися за те, щоб від розтягнутого в добрих намірах і в невизначеній перспективі задоволення культурно-національних потреб української діаспори перейти до практичного розв'язання одвічної проблеми шкільних підручників, аудіовізуальних матеріалів тощо. Коли б українцям усього світу вдалося побудувати в Україні паперову фабрику за технологіями, які вже розроблені нашими вченими, це було б варте виграної великої битви, або й більше. Ми шукатимемо чіпких до справи патріотів-українців в усіх країнах їхнього поселення.

Вже очевидно, що від спорадичності, певною мірою неконтрольованості контактів українства на часі опановувати чіткіші за структурою, формами й змістом підходи. Маємо здолати перебільшення можливостей світового українства (типу «діаспора нам допоможе»), отой первісний і цілком зрозумілий погляд на діаспору як на донора. Співпраця наша має стати взаємовигідною, отже, ефективнішою обопільно. А для цього потрібна модерна система взаємної інформації. Адже, скажімо, Україна ще не має достовірної картини економічного та іншого потенціалу діаспори, і наші культурно-освітні й ділові кола мало знають, з чим і по що звертатися до земляків за кордоном. Так само зарубіжним українцям бракує вичерпних даних про стан економіки, торгівлі й культури в Україні, про можливості їхньої діяльності тут. Йдеться справді про всеукраїнський єдиний світовий інформаційний простір, багато в чому протилежний лиховісному такому «простору» під егідою Москви. У наших зв'язках з діаспорою народна ініціатива й самодіяльність поки що, за необхідністю, були вирішальні, але ми мало ще використовуємо можливості тих українців, які обіймають поважні посади в ділових, фінансових, урядових структурах своїх країн проживання. Я не думаю, що Верховна Рада, уряд України не підуть назустріч нашим пропозиціям у галузі громадянства, встановлення режиму

найбільшого сприяння, певного протекціонізму й пілг для закордонних українців, аби наша співпраця з ними мала не символічний, атрибутивний характер, до чого ми, на жаль, виявляємо велику схильність у державотворенні. Так само сподіваємося, що українська влада зважить на численні пропозиції більше «замкнути» на співпраці з діаспорою посольства України. Маємо надію на те, що, врешті-решт, ініціюємо чи пролобіюємо державну програму всебічного, скажати б, зрощення діаспори з рідною землею в галузі точних наук, технологій, ноу-хау, інженерії, фінансів, бізнесу, медицини, фармацевтики, туризму, видавничої справи. Не можна в цьому відставати від практичніших, досвідченіших (а, може, й патріотичніших) росіян. Відомствам і фірмам України годі нехтувати зв'язками з діловими структурами зарубіжних українців, залишаючи тутешнім і тамтешнім патріотам лише розчулені бесіди чи взаємні бідкання.

Активна, справді самовіддана допомога української діаспори Україні – факт на сьогодні абсолютно незаперечний. Наші брати й сестри, занесені жорстокими вітрами історії в різні кінці світу, живуть нашими болями й проблемами, намагаються перебрати на себе чимало тяжких тутешніх клопотів. Досить бодай згадати численні громадські фундації, покликані до боротьби зі страхітливим приви́дом Чорнобиля на українській землі. Всім відома широка допомога діаспори Україні – від коштів на амбасади й аж до оргтехніки та літератури з питань нашої репресованої історії й безжально нищеної культури... Ми безмежно вдячні за все те славним синам і донькам України – громадянам інших держав. Але я уриваю цей реєстр одразу ж після перших його позицій, бо хочу зосередити нашу увагу на тому, що ми маємо робити далі.

Всесвітній Форум українців окреслив головні стратегічні напрями, на яких і повинні зосереджуватися зусилля всіх тих, хто прагне бачити Україну справді розвинутою й авторитетною в світі державою. У резолюції Форуму підкреслювався такий істотний момент: «Йдеться не про складання якоїсь нової альтернативної програми виведення молоді держави з економічної кризи, а про об'єднання зусиль, конкретні угоди, підприємництво, бізнес із регіонами, де живуть наші земляки, про їхнє активне сприяння в ньому, а головне – повну віддачу кожним свідомим українцем своїх знань, умінь, ініціативи нашій спільній справі тут, в Україні».

Спробую бодай пунктирно сказати про деякі речі конкретні.

Перше. Я вже говорив про єдиний світовий Український інформаційний простір. Невипадково сказано: хто володіє інформацією, той володіє всім. Всі подальші пункти тісно з цим пов'язані.

Друге. Етнобізнес. Маємо шукати кадри для читання курсів з проблем ринкової економіки для наших аудиторій, партнерів для створення спільних «українсько-українських» підприємств, об'єднань бізнесменів і спеціальних фондів.

Третє. Візьмімо до уваги той факт, що чимало українців посідають ключові пости в адміністративних та економічних структурах колишніх держав Радянського Союзу. І тут теж, як мовиться, непочатий край роботи, що має початися з ґрунтового вивчення потенціалу східної діаспори й плідної співпраці з нею.

Четверте. У світі існують професійні структури, які вже навіть своїми назвами й «профілями» буквально напрошуються до співпраці з Україною. Скажімо, чи можемо ми обійтися без участі Товариства українських інженерів Америки чи без українських банків систем «Тризуб», «Карпатія», «Самопоміч», «Будучність», «Певність», «Нова громада»? А це ж – тільки окремі, довільно взяті приклади! Маємо розробити цілу програму конкретних професійних контактів України й діаспори, взаємодії різних важливих інституцій чи навчальних закладів.

П'яте. Нещодавно в нашій пресі з'явилася така пропозиція: «Слід негайно розробити проєкт спеціальної державної позики України, щоб продавати її за ВКВ представникам української діаспори, використавши створений у такий спосіб фонд для стабілізації курсу гривні після її введення. Як свідчать підрахунки зарубіжних прихильників цієї ідеї – а їх чимало, – таким

чином можна було б зібрати від 6 до 7,5 мільярда доларів за умови, що кожна з 700–750 тисяч українських родин у західних країнах в середньому внесе до цього близько 10 тисяч доларів.

Є й інші – про створення фонду для допомоги в переселенні в Україну офіцерів-українців тощо. Про деякі з них сподіваємося почути з доповідей п. М. Жулинського, п. П. Мовчана, п. М. Слабошпицького, з виступів членів Ради.

Я висловився проти утримання у стосунках з діаспорою, а ось, бачте, знову неначе говорю лише про потреби України. Дуже привабливий девіз Джона Кеннеді: «Не думай, що вітчизна може дати тобі, думай, що ти можеш дати вітчизні», але він аж ніяк не може вичерпати принципи взаємодопомоги в українстві. І західна, і східна діаспора надто багато втрачали від того, що невільна вітчизна не могла як слід піклуватися про українців світу. Дорогі наші закордонні брати і сестри, не нарікайте, що більше говорю про Україну. На жаль, ми значно менше й досі знаємо про ваші пекучі потреби. Вони різні в різних краях, але ми мусимо знати про них достеменно все, щоб зробити максимум для їх задоволення.

Все залежить від нашого розуму, нашої енергії, волі і працьовитості.

Дякую за увагу.

Вісник УВКР. – 1993. – № 1

Відкритий лист Президентові України Л. М. Кравчуку, Голові Верховної Ради І. С. Плющу, прем'єр-міністрові України Л. Д. Кучмі

Вельмишановні керівники української держави! Українська Всесвітня Координаційна Рада звертається до вас із настійним закликом скоригувати зовнішню політику України таким чином, щоб у ній нарешті знайшов належне місце захист прав українців, що проживають на територіях сусідніх країн, в СНД, особливо в Росії. Необхідність такої постановки питання зумовлена не лише нормами й практикою тих держав, які, шануючи власний авторитет і гідність, твердо обстоюють інтереси своїх етнічних меншин в інших країнах (Польща, Угорщина, Німеччина, Росія), а надто в Україні, де саме повага до вільного розвитку неукраїнців може правити за взірць гуманізму й національної толерантності. Бачимо, наприклад, що захист росіян, ба й представників інших націй, що розмовляють російською мовою (тобто й частини українців), став чи не головним напрямом, наріжним каменем зовнішньополітичних акцій Президента, Верховної Ради й уряду Російської Федерації щодо країн Балтії, Молдови, Закарпаття, інших регіонів колишнього СРСР. Саме це питання, незрідка навіть штучно й необґрунтовано, висувається на перший план у стосунках Росії і держав СНД, визначає політичні, економічні, військові взаємини РФ з сусідніми урядами і парламентами. Нагадаємо лише недавно поїздку групи народних депутатів та громадських діячів Росії з метою інспекції становища росіян в Україні і люб'язний прийом цієї делегації у наших вищих державних інстанціях. Не будемо вже говорити про безперервні (і небезуспішні) та, на жаль, безперешкодні силкування офіційних і громадських діячів Росії підбурювати росіян України до боротьби проти української незалежності, спроби перетворити їх на своєрідних «фольксдойчів», аби вони діяли в інтересах реставрації імперії – СРСР (Крим, Донбас, Закарпаття).

Нашій державі вже час підтримати українців у ближчому закордонні насамперед з тієї причини, що вони зазнають там постійної, часто жорстокої дискримінації, яка дедалі зростає, не в останню чергу через пасивність і навіть байдужість державної влади їхньої історичної батьківщини до долі своїх синів і дочок за межами України.

Чи не найупослідженіше становище українців у Російській Федерації. Це стосується передовсім тих частин українського етносу, які споконвічно проживали або були першими поселенцями на території нинішніх російських Вороніжчини, Стародубщини, Білгородської та Липецької областей, на Кубані (Краснодарський край), Ставрополлі, Приураллі, Поволжі, в Сибіру, на Далекому Сході. Позбавлення їх прав на рідну мову, національну освіту й культуру, періодику, навіть на національність (примусова заміна етнічної приналежності в паспортах і фальсифікація під час переписів населення), розпочате й розгорнуте терористичним більшовицьким режимом, триває й сьогодні. Послідовна дискримінація застосовується і до тих українців, яких у тоталітарному СРСР навмисне, «централізовано» посилали працювати в різні регіони Росії – їх свідомо відтинають, відгороджують від рідної мови й культури, прагнучи остаточно і безповоротно зденационалізувати.

Українці в Росії – явище особливе. Протягом більш як 300 років Росія підносила до рангу своєї державної політики винищення українства – етнічне, культурне, політичне, економічне, духовне й фізичне. Україна ж ніколи не забороняла в себе російську мову, газети, театри, школи. Нині Російська Федерація створює собі на міжнародній арені імідж постімперської демократичної держави. Україна зобов'язана ставити питання, щоб Росія не лише декларувала, а й демонструвала свою демократичність і в СНД, в тому числі й щодо дотримання прав людини, зокрема українців.

Справді материнське піклування про росіян в Україні не зустрічає паритетного цивілізованого розуміння з боку офіційної Росії, не спонукає її подібно ж або хоч терпимо ставитися навзаєм до українців на своїй території. Не можна і близько порівнювати можливості росіян розвивати свою культуру в Україні з можливостями українців бодай найменшою мірою зберегти свою національну автентичність у Росії.

Ось, що засвідчує статистика:

- кількість російськомовних державних шкіл в Україні – 5283;
- кількість україномовних державних шкіл у Росії – 0;
- кількість дітей, які навчаються в російськомовних школах в Україні (тис. чол.) – 3416,1;
- кількість дітей, які навчаються в україномовних школах Росії – 0;
- кількість російських (лише з Москви) телепрограм в Україні – 2;
- кількість україномовних телепрограм у Росії – 0;
- вузи, в яких навчаються російською мовою в Україні, – всі;
- вузи, в яких існує навчання українською мовою в Росії, – 0;
- кінотеатри з демонстрацією фільмів російською мовою в Україні – всі;
- кінотеатри з демонстрацією україномовних фільмів у Росії – 0;
- книгарні для продажу російської літератури в Україні – всі;
- книгарні, де продавалися б українські книжки в Росії, – 1 (в Москві);
- кількість російських театрів в Україні – 18;
- кількість українських театрів у Росії – 0.

В українських каталогах періодичної преси, за якими здійснюється передплата, внесені практично всі видання Росії. У російські каталоги українські часописи не включаються (за деяким тенденційним винятком). Російське радіо і телебачення охоплює всю територію України. Українці ж у Росії позбавлені можливості слухати українське радіо і дивитися українське телебачення.

Застосовуючи подвійний стандарт у ставленні до захисту росіян в інших країнах СНД, у тому числі й в Україні, російські власті одбуваються відмовкою, ніби українці в Росії не виявляють бажання задовольняти свої національно-культурні потреби. Так, російські українці поведуться скромно, висувають помірковані, коректні вимоги, не мають у Росії українських політичних, а тим більше сепаратистських партій і рухів, номенклатурних кланів – на відміну від росіян в Україні. Але твердження про їхню національну пасивність не відповідають дійсності, вони прикривають також факт насильницького позбавлення українців їхніх етнічних прав. У часи відносного державного сприяння в Російській Федерації (чи принаймні за відсутності опору властей) в 1930–1931 рр. в Нижньо-Волзькому краї діяли 429 українських шкіл, у яких навчалося 46 тис. учнів і працювало 1,5 тисячі вчителів, було відкрито кілька агро- і педтехнікумів, український відділ в індустріальному інституті. У Далекосхідному краї наприкінці 1929 року було 1076 початкових українських шкіл (52,5 тисячі дітей), а також 219 середніх шкіл (8,8 тисячі дітей). Понад 1000 українських шкіл працювало в 1931 році у Північно-Кавказькому краї, розпочав роботу український Педагогічний інститут ім. М. Скрипника в Краснодарі. Обласні українські газети виходили у Воронежі, Хабаровську, Саратові, Ростові-на-Дону, Самарі, а також багато районних. Українські журнали випускалися у Саратові, Краснодарі, Ростові-на-Дону, Москві. У середині 20-х років у Москві існувало українське видавництво «СІМ». Лише у видавництвах Північно-Кавказького краю в 1931 році було випущено 149 назв українських книжок тиражем майже 1 млн примірників, а на 1932 рік планувався їх тираж майже в 5 млн примірників. Навіть до 1917 р. працювали українські театри в різних містах від Петербурга до Владивостока, українські бібліотеки. Ці та інші духовні здобутки українства, що й далі буйно розвивалися в західній діаспорі, у Росії були жорстоко і невблаганно витоптані, а українська інтелігенція фізично винищена у подальші роки.

Загальновідомо, що офіційні дані занижують кількість українців, які проживають у Росії (понад 4,3 мільйона чоловік, або 3 % від усього населення, хоч у самій російській пресі називають цифри від 10 до 20 мільйонів, вважаючи, що кожний десятий житель Росії – українець або людина українського походження) і завищують кількість росіян, які мешкають в Україні.

Проте є ряд регіонів Росії, де частка українців сягає 17,2 % (Ямало-Ненецький округ), 16 % (Чукотка), 15,4 % (Магаданська область), 11,6 % (Ханти-Мансійський округ), 9,1 % (Камчатка), 9 % (Мурманська область), 8,6 % (Таймирський округ), 8,3 % (Приморський край), 7,4 % (Єврейська автономна область), 7,2 % (Якутія), 6,9 % (Ненецький округ), 6,5 % (Сахалін), 5,3 % (Евенкійський округ), 5,4 % (Білгородщина), 5 % (Вороніжчина), майже по 5 % в Омській і Оренбурзькій областях. Таким чином, українці зосереджені там, де видобувають нафту, газ, золото, срібло, алмази, вугілля, добувають деревину, отже, їхній внесок у розвиток економіки Росії дуже значний, і що знаменно, саме в тих галузях, у яких залежність господарства України від Росії найбільша і найуразливіша. І коли йдеться про пріоритет захисту українців в українській державній політиці як ознаку цивілізованої і гідної поваги та самоповаги держави, то в цьому разі цілком очевидно є й життєва економічна необхідність такої політики.

Та всупереч своїм корінним національним інтересам, офіційна Україна досі не звертала найменшої уваги на становище українців у Росії, належно не ставила й не вирішувала на міждержавному рівні питання про історичне й загально визнане цивілізацією людське право українців у Росії на однакових засадах із становищем росіян в Україні. У той час, коли українська держава всіляко сприяє, в тому числі матеріально й фінансово, становленню і розвитку неукраїнських, в т. ч. російських, національно-культурних громад в Україні, вона залишає своїх співвітчизників напризволяще в сусідніх країнах. Зокрема, святим нашим обов'язком є виявити і встановити місця масових поховань українців на території Росії, де полягли від куль, голоду й холоду мільйони наших братів і сестер – учасники українського Руху Опору, мирні і працьовиті селяни-хлібороби, цвіт національної інтелігенції, та зажадати від російської сторони належного догляду за цими похованнями так само, як ставить це питання Росія щодо своїх поховань в інших країнах. Не кажемо вже про те, що було б новим злочином не потурбуватися про тих репресованих українців та їхніх нащадків, які й досі проживають на Півночі Росії, в Сибіру, неначе відбувають довічне покарання й наругу.

Після того, як патріотична громадськість України провела минулого року в Києві Конгрес українців з країн СНД і Всесвітній форум українців, на території колишнього СРСР почали активно з'являтися українські національно-культурні товариства, що спростовує зловмисні вигадки про якусь особливу схильність українців розчинюватися і денаціоналізуватися в іноетнічних середовищах і засвідчує, що лише жорстоким насильством і репресіями вдавалося притлумити на якийсь час їхню національну гідність і самосвідомість. Нині в Росії діє близько 60 українських товариств, і тенденція до їх збільшення зростає. Об'єднуючись і організовуючись, українці в Росії виявляють тверду волю до національного виживання у несприятливому, а найчастіше – агресивному щодо них етнічному середовищі. Як життєво невідкладні постають перед ними складні, незрідка тупикові проблеми реанімації національної мови, культури, освіти, інформації, українського громадянства, а також повернення на рідну землю, чого бажають сотні тисяч українців, зокрема офіцери, які становлять значний відсоток у російській армії. Російські центральні та місцеві власті у кращому випадку залишаються абсолютно байдужими до невід'ємних людських прав і потреб українців, що показово виявляється у ставленні до них в самій столиці РФ Москві, де українців налічується кілька сот тисяч. Немає й натяку на те, щоб Росія мала намір віддати українцям свій політико-моральний борг, або щоб її увага до національно-культурних, життєвих потреб української меншини стала схожою на державне опікування РФ росіянами в Україні. Мусимо констатувати, що демократична Росія

продовжує ленінсько-сталінську національну політику КПРС, що призвела до згубних наслідків планетарного масштабу, підриває основи існування самої Росії.

Українська Всесвітня Координаційна Рада закликає Президента, Верховну Раду, уряд України повернутися обличчям до українців у Росії, в СНД, сформулювати стратегію й тактику всебічної політичної, економічної, культурно-освітньої, інформаційної, моральної підтримки і допомоги їм, захисту інтересів українців на міждержавному та міжнародно-світовому рівні включно з ООН та НБСЄ, як це робить Росія. Не злічити всіх конкретних питань юридичного, матеріального, організаційного характеру в цій доленосній для України справі, які вже давно вимагають свого розв'язання. Першими вимогами у міждержавних стосунках України і Росії мають бути: офіційне визнання українців найчисленнішою з національних меншин РФ; у місцях масового компактного проживання українців у РФ відкрити мережу державних і громадсько-державних освітніх і культурних центрів; ознайомлення державно-громадських офіційних делегацій з України із становищем українців у різних регіонах Росії. Пропонуємо, не гаючи часу, розробити державну програму України, спрямовану на захист невід'ємних людських прав і свобод українців у Росії та інших країнах СНД згідно з усталеними міжнародними нормами. Українська Всесвітня Координаційна Рада готова взяти щонайактивнішу участь у цій діяльності державних структур.

Уже цілком очевидно, що й саме нинішнє тяжке становище українського суспільства не в останню чергу зумовлене тим, що владним чинникам повною мірою ще не вдається збагнути: найживотворнішим джерелом процвітання й могутності держави є турбота про співвітчизників, хоч би де вони мешкали. Усвідомлення цього, безперечно, сприятиме політичній та економічній стабілізації в Україні та в СНД.

Дискриміновані й утискувані українці ближчого зарубіжжя заслуговують і чекають на увагу від держави свого народу.

«Вісник УВКР». – 1993. – № 2 (серпень)

УВКР: сьогодні й завтра

Інтерв'ю «Народній газеті» (вересень 1993 р.)

– Іване Федоровичу, останнім часом у пресі дедалі частіше згадується Українська Всесвітня Координаційна Рада у зв'язку з тими чи тими подіями суспільного життя. Публікувалися відкриті листи за Вашим підписом як Голови УВКР до Президента, інших найвищих урядовців. Наші читачі цікавляться: що це за нова організація, адже в сьогоднішньому розмаїтті громадських угруповань і партій не кожному легко зорієнтуватися.

– Мені доведеться хіба що нагадати про недавні свої виступи після офіційної реєстрації та презентації Української Всесвітньої Координаційної Ради в травні цього року у Міністерстві юстиції – тоді досить широко подавалася інформація про характер нашої якісно нової міжнародної організації, її плани й наміри. Чому якісно нової? Це перша спроба утворити універсальну структуру, на яку б виходили всі без винятку українські громади з кожної країни, де проживають українці. Після здобуття незалежності ми нарешті змогли озватися до світового українства за прикладом інших усталених держав, які, мов світила, притягують до себе думки й почуття співвітчизників поза своїми кордонами. Виявилось, що українська діаспора – одна з найбільших серед інших планетарних етнічних розселень: за межами України нас живе майже стільки, скільки проживає на рідній землі. Немилосердна доля, що кілька сторіч випробувала українців на життєздатність і шляхом чужоземного окупантського тиску вичавлювала з рідного краю його синів і дочок на всі меридіани й паралелі, мовби підтвердила: українська нація – велика нація. Мільйони наших братів і сестер зберегли серед іншого, незрідка недружнього, ба й ворожого етнічного середовища, кровну спорідненість з тисячолітнім корінням своєї нації, плекали рідну мову й культуру, звичаї і риси характеру, не полишали віру в те, що українська держава воскресне. Допомогло їм те, що навчилися гуртуватися, триматися купи – тобто набули властивостей, якими ще доводиться оволодівати нам, суцям у Великій Україні. У світі налічується близько півтисячі українських організацій, їхня активність після серпня-грудня 1991 року зросла й зростає, живлячись новими патріотичними імпульсами, гордістю за свій народ, який нарешті відновив власну державність.

Про нову якість новопосталої УВКР можна говорити ще й тому, що на Всесвітньому Форумі українців у серпні 1992-го, попри спалахи ще цілком зрозумілих на той час політичних пристрастей, більшість учасників відкрили нову сторінку у взаєминах світового українства, зажадавши спрямувати їх у будівниче, животворне річище, на шляхи конкретних, практичних справ. Отож Форум і зафундував Українську Всесвітню Координаційну Раду як інституцію неполітичну, немітингову, сказати б, суто ділову. Не як арену боротьби різних світоглядів і переконань, а осередок їхнього заспокоєння і об'єднання довкола інтересів України і українців усього світу. УВКР уособлює все, що нас, українців, об'єднує, а не роз'єднує на різні політичні, релігійні, культурні течії й розгалуження.

– Чи реальне завдання висунув Форум, адже українці – різні навіть тут, на своїй прадавній вітчизні? Що на це відповідає досвід роботи УВКР, хай і короткий?

– Те, що ми – великі мастаки самокритики аж до самокатування й розпачливих голосінь – таки правда. Але не всі. Різні? Поволі дізнаємося, що це не лише може не заважати національній солідарності, а й збагачуватиме її. Різні? Отже, не безлика маса, а особистості, люди з характером. Таким справді складніше порозумітися, та коли на чомусь сходяться, то здатні на великі справи. Вже сам факт проведення у Києві протягом одного 1992 року таких зібрань, як Конгрес українців країн СНД і Всесвітній Форум, засвідчує, які тенденції в українстві є сильнішими – братерства чи розбрату. Все залежить від умілої і організованої роботи. Коли

знаходимо спільне діло, що всіх зацікавлює, іноді доводиться довго пригадувати, хто до якого політичного спектру зараховує себе.

– *Чи можна конкретніше?*

– Деякі надто темпераментні політики пророкували неминучі зіткнення УВКР зі Світовим Конгресом Вільних Українців. Адже СКВУ був тривалий час авторитетною й ефективною формою об'єднання українських громад, як ми кажемо, Західної діаспори, і має справді історичні заслуги в тому, що ніколи не схиляв прапора боротьби за визволення України з більшовицького колоніального рабства. Отож чи не виникне між нами суперництва. Інерція нелегко напрацьованих і обстоюваних десятиліттями ідейних концепцій, політичних позицій, засобів боротьби справді існує, але не лише в діаспорі, а, як бачимо, і в самій Україні. До цього слід ставитися з розумінням. Але ми сказали на Установчих зборах УВКР у січні цього року: ніхто не збирається применшувати заслуги СКВУ, ніхто не зазіхає не лише на його існування, а й навіть на те, аби радити, яким йому бути і як діяти надалі. Це – цілковите право його членів-організацій, бо УВКР одразу заявила в перших артикулах свого Статуту, що не має найменшого наміру командувати, централізовано управляти зарубіжними громадами, накидати їм свою волю. Єдине, що ми пропонуємо, – співпрацю, скоординованість зусиль для цілком певних, чітко розроблених спільних програм. Нікого ні до чого не силуємо, але всіх будемо раді бачити пліч-о-пліч у своїй діяльності. Та й як би УВКР могла стати над усіма громадами, коли до її складу обрано однакову кількість, членів від Західної, Східної діаспори, України – по 14? До речі, СКВУ – один з головних членів-засновників УВКР на Форумі.

Установчі збори підтвердили, що вбити клин між УВКР та СКВУ не вдалося, хоч попередня, я б сказав, розкольницька пропаганда давалася взнаки. Ці силкування вряди-годи виявляються й досі. Вигадуються нові схоластичні силогізми, аби межувати УВКР і СКВУ напередодні його з'їзду, що має зібратися невдовзі. Але й участь СКВУ та організацій, що входять до нього, в таких важливих заходах, як проведення у вересні Днів Скорботи і Пам'яті на вшанування жертв голодомору 1932–1933 років (до речі, СКВУ провела значну роботу на американському континенті, їй чималою мірою завдячуємо матеріалами комісії конгресу США про той голодомор), і участь представників СКВУ у других зборах УВКР у Чигирині 4–5 вересня, і готовність членів СКВУ виконувати свої статутні зобов'язання щодо фінансової участі і діяльності УВКР – усе це, а також настрої більшості закордонних громад засвідчують, що процес порозуміння бере гору над штучно розбурхуваними різними тлумаченнями, різним баченням тих чи інших проблем України і українства.

– *Отож можна сподіватися на плідну діяльність УВКР...*

– Як інституція УВКР існує... аж п'ять місяців, відколи затверджено її Статут. Трохи більше як десяткові співробітників секретаріату доводиться займатися багатьма справами, сказати б, нульового циклу: шукати приміщення для роботи, спонсорів – на жаль, наші державні чиновники ще не усвідомили важливості розбудови широкої співпраці з діаспорою, підтримки її, особливо в країнах СНД, а надто в Росії, про що я вже писав Президентові й Голові Верховної Ради. Ми не кажемо, що такий напрямок державотворення в Україні вже зараз має набути досконалості, як у Росії, де подібні до нашої УВКР «Российский клуб» і «Конгресс русских общин» за указом Б. Єльцина одержують великі кошти (в тому числі навіть з резервного фонду уряду Чорномирдіна), користуються необмеженою підтримкою міністерств і відомств, аби цілком утримувати російськомовну (здебільшого проімперську) пресу в країнах СНД, тобто і в Україні, фінансувати переселення сотень тисяч росіян з «гарячих точок», в тому числі не лише в Росію, а, як виявилось, і в Україну. Але допомогти тому, щоб Українська Всесвітня Координаційна Рада хоча б стала на ноги, – справа честі нашої держави, її обов'язок перед мільйонами українців діаспори.

З часом ми сподіваємося обходитися власними силами. Вже й зараз працівники секретаріату розробляють кілька програм фінансового самозабезпечення УВКР. Зокрема, підт-

римку ряду ділових людей в Україні і в діаспорі дістає ідея створення світового Форум-банку, сама назва якого засвідчує його орієнтацію на діяльність у середовищі українства на всіх континентах.

Але головні результати функціонування УВКР, певна річ, оцінюватимуться практичною співпрацею українства в галузі науки, освіти, культури, економіки. Розпочалося складання програм захисту українського друкованого слова, видання літератури для дітей, якої так потребують мільйони школярів-українців на всіх континентах, та чи не найбільше – в Росії та країнах СНД: адже сподіватися, що російська держава видаватиме для українців літературу нашою мовою, як це робить щедро Україна щодо задоволення потреб російського шкільництва, поки що не доводиться. Не хтось, а саме українські науковці мусять створити глибокі актуальні й перспективні аналітично-прогностичні дослідження з фундаментальних проблем нашого державотворення, і УВКР сподівається стати замовником і організатором такого інтелектуального доробку, що прислужиться всьому суспільству. Деякі організації діаспори пропонують скласти програму допомоги українцям, зокрема, допомогти нашим офіцерам повернутися на батьківщину, – певна річ, така робота можлива лише в тісній взаємодії з державними інституціями. Можемо говорити вже про певні практичні результати щодо влаштування випускників шкіл з діаспори в українських вузах – слід віддати належне нашому Міністерству освіти, де з розумінням ставляться до цієї благородної справи.

До подібного розуміння і підтримки зусиль УВКР закликаємо й інші державні структури, підприємців, трудові колективи, яким не байдужа справа національного відродження і зміцнення нашої державності.

«Народна газета». – 1993. – № 37 (вересень)

«Тільки з початком весни з'являються проліски»

Інтерв'ю газеті «Вісті з України» (березень 1994 р.)

– *Іване Федоровичу, ви були членом офіційної делегації нашої країни в часі візиту Президента Л. Кравчука до Сполучених Штатів Америки...*

– Коли я подивився на список членів делегації, то жахнувся – 60 чоловік. У ній я виглядав, здавалося, білою вороною з багатьох причин. Через те, що передусім це була економічна делегація, мета якої – контакти переважно по цій лінії. Та, певна річ, планувалися переговори з політичних питань, частково військових і т. ін. Зрозумів, чому мене запросили, коли стало відомо про зустрічі з українською діаспорою. Відбулися вони й у Вашингтоні, й у Нью-Йорку.

– *Як проходили зустрічі?*

– У Вашингтоні Держдепартамент США на честь Президента України й офіційної делегації влаштував великий прийом. Гостей зустрічали (а їх було більше 200) віце-президент США Альберт Гор і Леонід Кравчук. Цікаво, що там були не скажу сотні, але десятки українців саме з тієї великої й активної вашингтонської групи, яка значною мірою впливала і впливає на вироблення американської політики стосовно України й забезпечила доброякісне проведення усіх цих складних переговорів, що відбулися у столиці США. Були люди не лише із самого Вашингтона, а й з усіх кінців Америки, і з Канади – також.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.